

Werkdocument Richtlijnen

Inhoud

Doel document.....	2
Inhoud en opbouw document.....	2
Richtlijnen in het algemeen.....	2
Opzet richtlijnen.....	3
Onderlinge samenhang richtlijnen jeugdhulp.....	3
Richtlijnen en samenhang andere richtlijnen.....	4
Juridische betekenis richtlijnen.....	4
1. Richtlijn Samen met ouders en jeugdige beslissen over passende hulp (algemene richtlijn).....	5
2. Richtlijn Gezinnen met meervoudige en complexe problemen.....	12
3. Richtlijn Ernstige gedragsproblemen.....	15
4. Richtlijn ADHD.....	20
5. Richtlijn Kindermishandeling.....	23
6. Richtlijn Middelengebruik.....	26
7. Richtlijn Problematische gehechtheid.....	28
8. Richtlijn Scheiding en problemen van jeugdigen.....	31
9. Richtlijn Seksuele ontwikkeling.....	36
10. Richtlijn Stemningsproblemen.....	38
11. Richtlijn Kinderen van Ouders met Psychische problemen / Verslavingsproblemen (KOPP / KOV).....	42
12. Signaleren traumagerelateerde problemen.....	45

Deel 1 | Uitleg richtlijnen

Doel document

De richtlijnen voor jeugdhulp en jeugdbescherming zijn ontwikkeld op initiatief van de beroepsverenigingen NIP, BPSW en NVO. Dit document wil een **praktische richtingwijzer** zijn hoe concreet te werken met de richtlijnen binnen de werkcontext van Agathos Hulpverlening.

Doel:

- Actief gebruik maken richtlijnen
Hulpverleners maken actief gebruik van de richtlijnen omdat zij duidelijkheid hebben hoe te werken met de richtlijnen binnen de context van Agathos Hulpverlening (aan de hand van welke methodieken en tools, passend binnen de verantwoordelijkheden, doelgroep en werkproces van Agathos Hulpverlening).
- Beleidsvoering en kwaliteit
Aan de hand van dit document is duidelijk hoe het werken met de richtlijnen verwerkt is werkwijze van Agathos Hulpverlening (beleidsvoering en kwaliteit).

Inhoud en opbouw document.

- Per richtlijn wordt toegelicht wat de richtlijn hierover aangeeft, met de **middelen die voorhanden zijn en waarmee gewerkt wordt binnen Agathos Hulpverlening**. Dit is géén samenvatting van de richtlijn.
- Gezien er zowel bij de werkkaarten (door de Richtlijnen zelf) en dit document (door Agathos) een selectie is gemaakt in de informatie, wordt voor verdere informatie naar de richtlijn verwezen. Het is belangrijk dat hulpverleners deze kennis tot zich nemen. Een voorbeeld om dit te illustreren: op de werkkaart ADHD wordt beschreven dat leerkrachttraining aanbevolen wordt, in de richtlijn wordt precies beschreven in welke gevallen (gezien de leeftijd en ernst van de problemen dit aangeraden wordt).
- Waarom dit document, is een werkkaart niet voldoende? Om de toepassing naar het werk te maken én omdat bij het lezen van de werkkaart de aspecten in de richtlijn, bij nader inzien bestemd zijn voor bijv. behandelaren.

Niet mee genomen

De volgende richtlijnen zijn niet meegenomen omdat deze niet of onvoldoende betrekking hebben op de uitvoering van de ambulante hulpverlening binnen Agathos, of omdat de richtlijn nog niet beschikbaar is:

- Richtlijn residentiële jeugdzorg (niet meegenomen)
- Pleegzorg (deze richtlijn gaat over hulpverleners die bij de uitvoering van pleegzorg betrokken zijn)
- Richtlijn Trauma (nog niet beschikbaar)
- Richtlijn crisisplaatsing (is hulpverlener Agathos niet toe bevoegd).

De richtlijn dyslexie is niet meegenomen omdat deze gericht is op lees en spellingsspecialisten en gedragswetenschappers. Voor IAH in het onderwijs en IAH die te maken hebben met jeugdige cliënten waarbij het vermoeden is van dyslexie wordt aangeraden de richtlijn te lezen.

Richtlijnen in het algemeen

- Voor elke richtlijn is een **cliëntversie** ontwikkeld. Informeer ouders hierover.
- Voor elke richtlijn is een **werkkaart** ontwikkeld (links hiervoor zijn te vinden bij de beschrijving van de betreffende richtlijn). Lees eerst de werkkaart. Let op: gebruik niet alleen de werkkaarten maar ook de richtlijn zelf omdat deze uitvoeriger beschrijft wanneer en hoe iets in te zetten.
- De richtlijn, onderbouwing, werkkaart, cliëntversie en eventueel andere documenten vind je op de website van www.richtlijnenjeugdhulp.nl.
- De richtlijn **Samen met ouders en jeugdige beslissen over passende hulp** is een richtlijn die je inzet bij alle jeugdcazussen, te beginnen bij start van de hulpverlening.
- In de richtlijnen wordt geadviseerd contact op te nemen met andere betrokken disciplines. Hiervoor geldt dat dit uiteraard alleen gedaan wordt nadat hiervoor toestemming is verkregen.

- Binnen Agathos werken we met een gedragscoach/gedragswetenschapper die een adviserende rol heeft. Waar in de richtlijn gesproken wordt over overleggen/afstemming met de gedragswetenschapper, stem af met je gedragscoach/gedragswetenschapper!
- Bij doorverwijzing kan een cliënt soms pas na enkele maanden geholpen worden i.v.m. een wachtlijst. Kijk in tussentijd hoe deze cliënt ondersteund kan worden door Agathos.
- De scheidslijn tussen begeleiding en behandeling is dun. Ook wordt één zelfde interventie door de ene organisatie soms omschreven als behandeling, terwijl dit bij een andere organisatie begeleiding heet. De werkgroep richtlijnen heeft zo zorgvuldig mogelijk proberen af te wegen wat binnen het werkdomein van Agathos Hulpverlening past.

Opzet richtlijnen

Leeswijzer

De meeste richtlijnen zijn als volgt ingedeeld:

- (Kern) aanbevelingen
- Doel van de richtlijn
- Definitie
- Signalering en diagnostiek
- Aanpak en interventies
- (Praktische) bijlagen met methodieken

Lees daarnaast de inhoudsopgave en leeswijzer in de richtlijn om te navigeren door de richtlijnen.

Indeling document

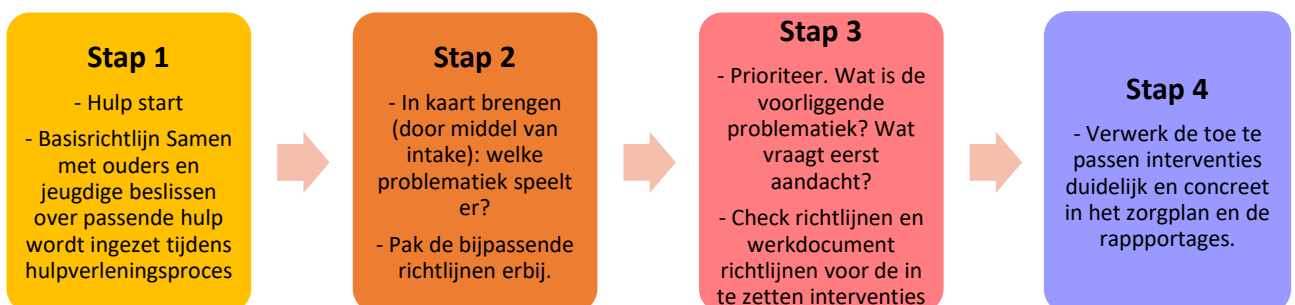
- Boven de tabel staat algemene informatie die van belang is
- In de tabel staan de in te zetten interventies
- Volg in principe de acties uit de eerste en tweede kolom. **Zijn hier binnen Agathos Hulpverlening uitzonderingen/andere werkwijze op van toepassing, dan staat dit vermeld in de derde kolom.**

Zoektips

- Zoeken op de site: op de site kan je makkelijk door de samenvatting per hoofdstuk navigeren.
- Gebruik de zoekfunctie om te navigeren naar informatie die je zoekt in een richtlijn. Dit kan je doen middels de sneltoetsen control + F.
- Start het navigatievenster op in Word en navigeer a.d.h.v. de koppen naar de betreffende richtlijn.

Onderlinge samenhang richtlijnen jeugdhulp

Bij elke jeugdcase dient vanaf de start van de hulpverlening de richtlijn Samen met ouders en jeugdige beslissen over passende hulp in te worden gezet. Vervolgens dient te worden gekeken welke problematiek er speelt, en welke richtlijnen dus nog meer van toepassing zijn. Check hierbij goed of er ook sprake is van een gezin met meervoudige en complexe problemen. Zo ja, volg deze richtlijn dan ook. Volg in het algemeen de volgende stappen.

Richtlijnen en samenhang andere richtlijnen

Soms wordt in de richtlijn verwezen naar andere richtlijnen waarvan de Richtlijnen Jeugdhulp geen richtlijn ontwikkeld hebben, zoals de JGZ richtlijn Autismespectrumstoornissen. Deze zijn niet meegenomen in dit document.

Juridische betekenis richtlijnen

De site van de richtlijnen wat betreft de status van de richtlijnen het volgende aan:

Uitgangspunt is dat richtlijnen door de jeugdprofessional worden toegepast. Ze vormen immers de uitdrukking van wat er in het werkveld door de beroepsgroep als goed professioneel handelen wordt beschouwd. Daarom worden ze ook wel een 'veldnorm' genoemd. Richtlijnen zijn dus niet vrijblijvend, maar ook geen 'dictaat'. Dat wil zeggen dat ze niet bindend zijn: de jeugdprofessional kan ervan afwijken. Hij móet er zelfs van afwijken als daarmee – naar zijn oordeel – de belangen van de cliënt beter zijn gediend. De informatie in de richtlijnen is namelijk niet het enige waarop de professional zich dient te baseren om tot goede zorg te komen. Hij dient ook de unieke situatie van de cliënt plus diens voorkeuren mee te wegen, en zich te houden aan wet- en regelgeving en de beroepscode van zijn beroepsgroep. Correct gebruik van richtlijnen vooronderstelt dus het nodige vakmanschap. Het is daarom van groot belang dat de beroepsbeoefenaar kan motiveren waarom hij van een richtlijn is afgeweken. Hij moet zijn overwegingen en beslissingen zorgvuldig kunnen onderbouwen. Om die reden moeten ze ook in het dossier worden opgenomen. Op deze manier kan de professional verantwoording afleggen over zijn beroepsmatig handelen. Niet alleen aan de cliënt, maar eventueel ook aan het Tuchtcollege (Richtlijnen Jeugdhulp & Jeugdbescherming).

Samengevat:

- Pas de richtlijnen toe, tenzij.
- Wijk er vanaf als dit beter is in het belang van de cliënt.
- Motiveer in het dossier als en waarom je bent afgeweken.

Deel 2 | Beschrijving per richtlijn

1. Richtlijn Samen met ouders en jeugdige beslissen over passende hulp (algemene richtlijn)

Belangrijk

De richtlijn Samen met ouders en jeugdige beslissen over passende hulp is een richtlijn die betrekking heeft op het gehele werkproces, van aanmelding tot afsluiting. De richtlijn gaat niet in op de uitvoering van de hulp. Omdat het werkproces binnen Agathos Hulpverlening beschreven staat in werkproces in kaart, is de belangrijkste relevante informatie hieraan toegevoegd. Om het document niet te uitgebreid te maken, is hieronder een toelichting te vinden op diverse onderdelen.

Binnen de richtlijn wordt een andere fasering gehanteerd dan binnen Agathos. Zie onder hoe deze fases samenhangen.

Richtlijn	Agathos Hulpverlening
1. Vraagverheldering	1. Aanmelding 2. Intake
2. Probleem en krachtenanalyse	1. Intake
3. Doelen opstellen	
4. Beslissen over hulp A. Verkennen en mobiliseren netwerk B. Beslissen welke hulp het meest passend is	2. Intake + fase 3 Uitvoering
5. Uitvoering hulp	3. Uitvoering
6. Resultaten hulp evalueren	4. Evaluatie 5. Afsluiting

- Zie voor de richtlijn: [richtlijn Samen met ouders en jeugdige beslissen over passende hulp](#)
- Zie voor de werkkaart: [werkkaart Samen met ouders en jeugdige beslissen over passende hulp](#)

Inhoud:

- Inleiding
- Hoofdstuk 1 Het beslisproces
- Hoofdstuk 2 Vraagverheldering en samenwerkingsrelatie
- Hoofdstuk 3 Probleem- en krachtenanalyse
- Hoofdstuk 4 Doelen opstellen en beslissen over hulp
- Hoofdstuk 5 Omgaan met diversiteit
- Bijlage Uitwerking van Assesment Framework

1. Samenwerkingsrelatie

De werkalliantie/aangaan samenwerkingsrelatie is tijdens het gehele proces van belang. Ga een positieve en constructieve samenwerkingsrelatie aan. Vraag als hulpverlener aan ouders vragen hoe zij samenwerking zien en actief om feedback vragen. Zie verder 2.2 'Een samenwerkingsrelatie aangaan' over belangrijke aandachtspunten.

2. Aandachtspunten gezamenlijk plan school- hulpverlening – jeugdige en ouders

Inhoud van het plan:

- gezamenlijk vastgestelde doelen;
- een brede aanpak, gericht op jeugdige, school en ouders;
- afspraken over de opvoedingstechnieken die zowel thuis als op school worden gehanteerd;
- afspraken over het monitoren van deze afspraken;
- afspraken over de frequentie en continuïteit van het contact tussen school, ouders, jeugdige en jeugdzorgwerker.

3. Toelichting Framework in relatie tot ZRM

De richtlijn maakt voor het besluitvormingsproces, met het oog op welzijn en veiligheid van de jeugdige gebruik van 'Framework for the Assessment of Children in Need and their Families'. Het schema Ontwikkelingsaspecten en Omgevingsinteractie dat aanvullend aan de ZRM ingevuld kan worden, is gestoeld op dit model.

Beslisproces Samenwerken en beslissen over hulp richtlijn	Middel/interventie	Aandachtspunten vanuit de richtlijn	Werkwijze Agathos
<p>1. Vraagverheldering</p> <p><i>Doel, helder krijgen: - is er sprake van een opgroeiën/of opvoedprobleem waarbij hulp verleend moet worden -en zo ja, is de hulpvrager daarmee aan het juiste adres?</i></p>	<p>Stap 1 netwerk Kijk naar de rol van betrokken netwerk, nu en in het verleden.</p> <p>Stap 2 eerste verkenning problematiek Maak een eerste verkenning problematiek *Verken aan de hand van de drie domeinen van het Framework globaal de problemen en sterke kanten die bepalend zijn voor het welzijn en de ontwikkeling van de jeugdige:</p> <p><i>1. Hoe functioneert de jeugdige (thuis, op school of werk en in de vrije tijd), zijn er medische bijzonderheden?</i> <i>2. Hoe verloopt de opvoeding?</i> <i>3. Zijn er bijzonderheden te vermelden in het gezin of de bredere omgeving die bepalend kunnen zijn voor het welzijn en de ontwikkeling van de jeugdige?</i> <i>4. Zijn er ingrijpende levensgebeurtenissen bij de jeugdige, de ouder of het gezin geweest (recent of langer geleden)?</i></p> <p>* Verken aan de hand van de Gezonde Ontwikkeling Matrix welke impact de problemen op het gezin hebben.</p>	<p>-De GIZ-methodiek biedt een uitwerking van het Framework en geeft handreikingen voor gespreksvoering met ouders en jeugdigen hierover.</p>	<p>*Binnen het werkproces van Agathos komt dit o.a. naar voren in de intakevragen en de netwerkverkenning, zie het Werkproces in kaart.</p> <p>*Binnen Agathos hulpverlening wordt gebruik gemaakt een intakevragenlijst en de ZRM. Hierin komen de vragen die volgens de richtlijnen gesteld worden, aan de orde. Aanvullend hieraan kan het document Ontwikkelingsaspecten en Omgevingsinteractie (zie kennisbank) ingezet worden. Deze is gestoeld op het Framework.</p>
	<p>Stap 3 beoordelen problematiek -Beoordeel de problematiek aan de hand van de vragen:</p> <p>1. Wat is de aard en ernst (type en complexiteit) van het probleem? - <i>primair problemen bij de jeugdige (gedrag, ontwikkeling);</i> - <i>primair opvoedingsproblematiek (opvoedingsvaardigheden);</i> - <i>meervoudige problematiek (zowel kind- als opvoedingsproblemen);</i> - <i>meervoudige en complexe problemen (onderling verweven problemen op veel gebieden).</i></p> <p>2. Is er sprake van probleembesef en van motivatie om te veranderen? En wat is de balans tussen draagkracht en draaglast bij ouders en jeugdige?</p> <p>3. Welke rol heeft het sociale netwerk al, of zou het sociale</p>	<p>*Toelichting vraag 5: -Bij een alledaags of licht probleem geef je voorlichting of advies en adviseer je over de inzet van het sociaal netwerk en/of een lichte interventie. - Bij een acuut bedreigende situatie voor de jeugdige zet je direct een crisisinterventie in en/of raadpleeg je de Richtlijn Crisisplaatsing. - Als nog onvoldoende duidelijk is wat de aard en/of ernst van de problemen is én er geen specialistische expertise voor diagnostiek nodig is, adviseer je om gericht verdere informatie te verzamelen (dan volgt de fase van probleem- en krachtenanalyse). Zie 2.4.1. voor verdere info.</p>	<p>Binnen Agathos Hulpverlening komt antwoord op vraag 2 en 3 terug in het werkproces tijdens de intakevragen, mantelscan, netwerkverkenning en het stellen van doelen. Vraag 4 geeft de verwijzer aan. Vraag 5 komt naar voren in het bespreken van de doelen, hierin komt naar voren met welke hulpvraag ouders aan de slag willen en op welke wijze.</p>

	<p>netwerk kunnen spelen in de aanpak van de vraag of het probleem?</p> <p>4. Wat is de urgentie van het probleem (crisis, spoed of regulier)?</p> <p>5. Conclusie en besluit: wat is de hulpvraag en kern van de problematiek? Neem samen met ouders en jeugdige een besluit over het vervolgtraject.</p>	<p>*Bespreek bij complexe en/of meervoudige problematiek ook met een gedragswetenschapper/coach de conclusies over de aard en ernst van de problemen.</p> <p>Bevraag als gedragswetenschapper zorgvuldig wat de verzamelde feiten zijn, wat de beleving van ouders, jeugdige en jeugd- en gezinsprofessional is, en maak een eigen afweging van de aard en ernst van de problemen.</p>	
	<p>Stap 4 verslaglegging</p> <p>De richtlijn geeft aan dat er een verslag moet worden gemaakt (met verzamelde info, conclusies, afspraken) die besproken en meegegeven dient te worden. (zie rechts werkwijze Agathos!)</p>	<p>Inhoud rapportage vraagverheldering volgens richtlijn</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. de reden van aanmelding; 2. de klachten (zorgen, ervaren problemen) en wie van de betrokkenen ze ervaart; 3. informatie uit de vraagverhelderingsfase (wie, wat, waar, wanneer en hoe); 4. de rol van betrokkenen; 5. de belangrijkste gezamenlijke conclusies over de aard, ernst en urgentie van de problemen 6. de verwachtingen van jeugdige, ouders en jeugdprofessional 7. afspraken over en de termijn van het vervolgtraject; 8. wie er op welke wijze (mondeling of schriftelijk) wordt geïnformeerd door de jeugdprofessional; 9. bij wie zo nodig, met toestemming van ouders en/of jeugdige, externe informatie kan worden opgevraagd 	<p>Binnen Agathos hulpverlening wordt géén samenvattend verslag gemaakt. Antwoorden op de vragen zijn te vinden in: intakeformulier, profielvragenlijst ZRM en zorgovereenkomst.</p> <p>Omdat men via het digitaal dossier mee kan lezen, wordt er geen papieren exemplaar verstrekt.</p>
	<p>Stap 5 afwegen problematiek (fase 2) verder verkennen ja/nee</p> <p>-beslis als hulpverlener of het zinnig is het probleem van de hulpvrager verder te verkennen. Deze beslissing neemt de jeugdprofessional op grond van een voorlopige beoordeling van de inhoud en ernst van het probleem</p>		<p>*Lees verder bij fase 2 wat de werkwijze van Agathos Hulpverlening hierin is.</p>
<p>2. Probleem en krachtenanalyse <i>Alleen uitvoeren om bepalen welke hulp ingezet moet worden.</i></p>	<p>Algemene opmerking fase 2:</p> <p>Omdat Agathos Hulpverlening op verwijzing ingezet wordt, ligt verkenning bij het voorveld/de voorliggende voorzieningen. Binnen de werkwijze van Agathos Hulpverlening wordt er géén verdere verkenning gedaan zoals beschreven wordt in de richtlijn.</p> <p>Soms kan er wel onduidelijkheid zijn over de problematiek, zie rechter kolom voor werkwijze van Agathos hierin.</p>		

<p><i>-Doel: Onderzoeken wat er aan de hand is, hoe deze problemen zijn ontstaan en in stand worden gehouden. -Resultaat van deze fase: gedeelde visie van ouders, jeugdige en jeugdprofessional op de vraag en het probleem.</i></p>	<p>Stap 1 verkenning Maak een verdere verkenning van de problematiek als dit nodig is a. Maak samen met ouders en jeugdige een plan hoe er meer zicht op de situatie kan komen. Neem hierin op welke vragen beantwoord dienen te worden en hoe de informatie verzameld wordt, (in ieder geval:) <i>*Hoe ontwikkelt de jeugdige zich en wat heeft hij nodig om zich optimaal te kunnen ontwikkelen? (ontwikkelingsbehoeften) *Wat zijn de opvoedingscapaciteiten van de ouders? *Welke gezins- en omgevingsfactoren beïnvloeden de balans tussen ontwikkelingsbehoeften en opvoedingscapaciteiten? *Daarnaast kunnen er specifieke onderzoeksvragen gesteld worden over jeugdige, ouders en de opvoedsituatie.</i></p> <p><i>Bovenstaande is weer te geven in de volgende vragen, die leidend zijn in de analyse:</i></p> <p><i>1. Zijn de opvoedingsvaardigheden van de ouders en de ontwikkelingsbehoeften van de jeugdige op dit moment in evenwicht? Deze vraag valt weer uiteen in diverse subvragen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>- Hoe ontwikkelt de jeugdige zich, en wat heeft hij nodig om zich zo goed mogelijk te kunnen ontwikkelen?</i> <i>- Welke risico- en beschermende factoren bij de jeugdige beïnvloeden de ontwikkelingsbehoeften van de jeugdige?</i> <i>- Wat zijn de opvoedingsvaardigheden van de ouders?</i> <i>- Welke risico- en beschermende factoren bij de ouders beïnvloeden hun opvoedingsvaardigheden?</i> <p><i>2. Is de balans tussen opvoedingsvaardigheden en ontwikkelingsbehoeften afhankelijk van belangrijke gezins- en omgevingsfactoren?</i></p>	<p>Welke middelen inzetten bij beantwoorden van de onderzoeksvragen: <i>*Analyse van dossiers (bijv. aan de hand van een levenslijn) *Observeren (zie kennisbank voor ABC schema wat de richtlijn aanraadt voor observatie) *Gesprekken (met bijv. school, zie verder par 3.2.3.) * Instrumenten om veiligheid en risico op kindermishandeling in te schatten (binnen Agathos: profielvragenlijst ARIJ en profielvragenlijst Meldcode). Zie 3.2.6 hoe deze vragenlijsten te bespreken met ouders!</i></p> <p>Afwegen diagnostisch onderzoek wel/niet nodig Maak op basis van de situatie en de informatie die je verzameld hebt een inschatting of verder diagnostisch onderzoek nodig is. Algemene richtlijnen om verdere diagnostiek te doen zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> - er zijn nog vragen of onduidelijkheden in de situatie, waardoor het niet goed te bepalen is welke hulp het beste past bij het gezin; - er zijn signalen van duidelijk ernstige psychische problemen (bijvoorbeeld een extreme score op een vragenlijst); - de jeugdige of zijn omgeving ervaart aantoonbare belemmeringen in het dagelijks functioneren; - de problemen zijn minstens enkele maanden aanwezig. <p>Zie voor uitgebreidere uitleg over deze stappen, hfst. 3 van de richtlijn.</p> <p>Criteria inschatten van de ernst van de problemen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. de frequentie en duur van het probleemgedrag en de leeftijd van de jeugdige waarop het gedrag zich voor het eerst voordeed; 2. de intensiteit van het probleemgedrag; 	<p><i>*Let op: Agathos Hulpverlening volgt hierin niet de stappen zoals beschreven in de richtlijn. Probleem- en krachtenanalyse komt naar voren in de intake en de ZRM.</i></p> <p>Als onduidelijk is wat er aan de hand is of welke hulp gewenst is, neem contact op met de coach voor overleg en daarna met de verwijzer. Kijk samen met je coach welke middelen Agathos Hulpverlening heeft om de problematiek eventueel verder in kaart te brengen, binnen de kaders van Agathos Hulpverlening. Denk aan de middelen in linkerkolom. De vragen in de eerste kolom kunnen richting geven hoe het probleem verder in kaart te brengen.</p> <p>Wat betreft het afwegen of er diagnostiek nodig is, neem eventueel contact op met de coach en/of verwijzer.</p>
---	--	---	--

	<p>- Welke risico- en beschermende factoren bij gezin en omgeving beïnvloeden de ontwikkelingsbehoeften van de jeugdige en opvoedingsvaardigheden van de ouders?</p> <p>3. Is de verhouding tussen de opvoedingsvaardigheden en ontwikkelingsbehoeften met steun van het sociaal netwerk voldoende in balans te brengen?</p>	<p>3. de omvang van het probleemgedrag; wanneer problematisch gedrag zich in verschillende situaties voordoet is het probleem ernstiger;</p> <p>4. de subjectieve beleving van het probleem (lijden) door de jeugdige, ouder of het gezin en de omgeving;</p> <p>5. belemmeringen in het adaptief functioneren;</p> <p>6. de aanwezigheid van klinische syndromen</p>	
	<p>Stap 2 analyse Maak – nadat de informatie is verzameld – samen met ouders en jeugdige een analyse van</p> <ul style="list-style-type: none"> *de aard en ernst van de problemen *de oorzaken en instandhoudende factoren <p>Vragen die de professional zichzelf, en ouders en jeugdige kan stellen zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Welke factoren bij de jeugdige, de ouders, het gezin en in de omgeving veroorzaken het probleem of houden dit in stand? - Wat maakt dat deze jeugdige met deze ouders en in deze omgeving het (niet of juist wel) goed doet? - Welke hulpbronnen in het gezin en de omgeving zijn er die juist kunnen helpen bij het oplossen van de problemen? <p>Deze informatie geeft aanknopingspunten waar de hulp zich op moet richten.</p> <ul style="list-style-type: none"> *de veiligheid van de jeugdige *hun sterke kanten en mogelijke hulpbronnen. 		<p>*Agathos Hulpverlening volgt hierin niet de stappen zoals beschreven in de richtlijn. Wel kunnen de vragen als leidraad dienen wanneer de hulp stagneert of er onduidelijkheid is over (achtergrond van de) hulpvraag of het probleem.</p>
	<p>Stap 3 samenhangend beeld</p> <p>- Formuleer op basis van de analyse samen met ouders en jeugdige het samenhangend beeld en leg dit vast in het dossier. Problemen in verschillende domeinen worden met elkaar in samenhang gebracht, zodat duidelijk wordt hoe verschillende problemen op elkaar van invloed zijn en hoe de problemen dan te doorbreken zijn.</p>	<p>Het samenhangend beeld beschrijft:</p> <ul style="list-style-type: none"> *De aard en ernst van de problemen *De veroorzakende, instandhoudende en beschermende factoren. <p>Ga na of ouders en jeugdige de informatie begrijpen en welke vragen zij hebben. Ga na of voor hen de informatie herkenbaar is en of ze de betekenis delen.</p>	<p>*Agathos Hulpverlening volgt hierin niet de stappen zoals beschreven in de richtlijn.</p>
	<p>Bespreken met gedragswetenschapper</p> <p>-Bespreek ook met ouders en jeugdige wanneer je het samenhangend beeld met de gedragswetenschapper bespreekt. Leg het</p>		<p>*Zie opmerkingen boven voor afstemming met de coach.</p>

	samenhangend beeld bij meervoudige en complexe problemen voor aan de gedragswetenschapper. De gedragswetenschapper denkt mee en checkt de analyse en het samenhangend beeld bij ernstige en complexe problemen.		
	Psycho-educatie geven -Geef ouders en jeugdige indien nodig voorlichting (psycho-educatie) over de betekenis en gevolgen van het vastgestelde probleem, wat ze zelf aan het probleem kunnen doen en welke professionele hulp er mogelijk is.		*Zie kennisbank voor beschikbare middelen psycho-educatie.
<p>3.Doelen opstellen</p> <p><i>De professional vraagt ouders en jeugdige wat zij willen bereiken of veranderen.</i></p> <p><i>Het resultaat van de fase 'doelen opstellen en beslissen over hulp': integraal plan waarmee ouders, jeugdige, jeugdprofessional(s) en eventuele anderen (o.a. school) aan de slag kunnen om de problemen te verminderen of te verhelpen dan wel voldoende begeleiding te bieden om die problemen draaglijk te maken. Zo nodig – bij complexe of meervoudige problemen – is in dit plan een casemanager aangewezen die ervoor zorgt dat de hulp goed op elkaar afgestemd is en blijft (één gezin, één plan, één regisseur).</i></p>	<p><u>Let op: omdat doelen stellen essentieel is in het werkproces en ook beschreven wordt in werkproces in kaart, is er voor gekozen de meest relevante punten hier aan toe te voegen.</u></p> <p><u>Zie voorbeeldoel in werkdocument doelen stellen.</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Gedwongen kader: stel acute veiligheid als eerste prioriteit en inventariseer daarna welke andere doelen belangrijk zijn voor ouders en jeugdige. -Ernstige internaliserende en externaliserende problemen van de jeugdige die zich ook op school voordoen in samenwerking met school, ouders en jeugdige één plan op met als doel de gedragsproblemen thuis en op school te verminderen, en de vaardigheden van jeugdigen die bijdragen aan blijvende schoolgang te vergroten. Dit plan omvat: <ul style="list-style-type: none"> - gezamenlijk vastgestelde doelen; - een brede aanpak, gericht op jeugdige, school en ouders; - afspraken over de opvoedingstechnieken die zowel thuis als op school worden gehanteerd; - afspraken over het monitoren van deze afspraken; - afspraken over de frequentie en continuïteit van het contact tussen school, ouders, jeugdige en jeugdzorgwerker. 	*Zie werkproces in kaart, waaraan relevante informatie vanuit de richtlijn over doelen stellen, aan toegevoegd is.
<p>3.Beslissen over hulp</p> <p>A.Verkennen en mobiliseren netwerk B.Beslissen welke hulp het best passend is</p>	<p>Netwerk: -Voordat overwogen wordt of professionele hulp nodig is, moet eerst gekeken worden naar de mogelijkheden die ouders en jeugdige zelf hebben. Dit kan door bij gezinnen de mogelijkheid te introduceren om een familiegroepsplan te maken (plan</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Zie voor vragen naar eigen kracht en betrokkenheid netwerk: blz. 81 en verder. - De uiteindelijke beslissing is een gezamenlijke wegging van de jeugdprofessional, ouders en jeugdige van kennis over 'wat werkt', praktijkervaring en 	*Als een cliënt bij Agathos komt, is door verwijzer al besloten dat alleen hulp vanuit het netwerk niet voldoende is. Deze eerste stap kan overgeslagen worden. Kijk wel welke hulp het netwerk over kan nemen en hoe het netwerk steunend kan zijn. Gebruik hiervoor de methodiek Samenwerken met het netwerk. In de intakefase wordt het netwerk in kaart gebracht door middel van

	<p>dat met netwerk wordt gemaakt). Dit kan de basis zijn voor het hulpverleningsplan. Ook kan gekeken worden naar een Eigen-kracht conferentie/familienetwerkberaad.</p> <p>Beslissen over hulp: -Inventariseer welke typen interventies effectief kunnen zijn gezien de vraag en behoeften van ouders en jeugdige, en de doelen die zij zichzelf gesteld hebben en schat met ouders in wat de kans van slagen is van deze interventie. Stapsgewijs ziet het beslissen in dialoog (gedeelde besluitvorming) er als volgt uit: 1. De professional geeft ouders en jeugdige uitleg over het probleem (bijvoorbeeld wat het is, hoe het ontstaat, wat het in stand houdt, wat de mogelijke gevolgen ervan zijn en wat het betekent voor de toekomst). 2. De professional gaat na of ouders en jeugdige de informatie begrijpen en welke vragen zij hebben. 3. De professional vraagt ouders en jeugdige wat zij willen bereiken of veranderen en wat zij zelf hierin kunnen doen. 4. Bespreek welke oplossingen (inclusief eigen mogelijkheden en mogelijkheden in het sociale netwerk) of behandelmogelijkheden er zijn, en wat de voor- en nadelen en verwachte resultaten hiervan zijn. Er kan met ouders een overzicht gemaakt worden van de voor- en nadelen. 5. De professional vraagt aan ouders en jeugdige hoe zij tegen de verschillende mogelijkheden aankijken, welke voorkeur zij hebben. 6. Gezamenlijk beslissen professional, ouders en jeugdige welke mogelijkheid het beste aansluit bij de vraag of het probleem en de voorkeur van ouders en jeugdige.</p>	<p>voorkeuren van ouders en jeugdige. -Bij aarzeling/weerstand: onderzoek de redenen hiervan. Kom er een volgend gesprek op terug.</p>	<p>de netwerkkaart en netwerklijst. Laat het netwerk terugkomen in het formulier Zorgen, krachten en hulpbronnen.</p> <p>Inventariseer welke methodieken binnen Agathos Hulpverlening effectief kunnen zijn en bespreek dit met de cliënt. De aanmeldcoördinator heeft hiervoor al een eerste advies uitgebracht (zie intakeformulier). De stappen 1-6 zijn globaal verwerkt binnen het werkproces.</p>
<p>5.Uitvoering hulp</p>		<p>Hier gaat de richtlijn niet op in. Zie andere richtlijnen.</p>	

2. Richtlijn Gezinnen met meervoudige en complexe problemen

- Zie voor de richtlijn: [Richtlijn Gezinnen met meervoudige en complexe problemen](#)
- Zie voor de werkkaart: [Werkkaart gezinnen met meervoudige en complexe problemen](#)

Inhoud

- Hoofdstuk 1: Inleiding
- Hoofdstuk 2: Gezinnen met meervoudige en complexe problemen: definitie en kenmerken
- Hoofdstuk 3: Familiegroepsplan, gezinsplan, doelen en het volgen van hulp
- Hoofdstuk 4: 'Goed genoeg' opvoederschap
- Hoofdstuk 5: Effectief casemanagement en de houding van de professional
- Hoofdstuk 6: In te zetten hulp

Toepassing

- Definitie: een gezin van minimaal één ouder en één kind dat langdurig kampt met een combinatie van sociaaleconomische en psychosociale problemen. Het is tot nog toe lastig gebleken om het gezin de juiste hulp te bieden: er is vaker hulp ingezet, zonder duurzaam resultaat. De betrokken hulpverleners vinden dat het gezin weerbaarstig is voor hulp. Noem een gezin alleen een gezin met meervoudige en complexe problemen als het aan deze definitie voldoet (zie H3 voor een uitwerking van definitie en kenmerken).

Aspect	Middel/interventie	Aandachtspunten/toelichting vanuit de richtlijn	Werkwijze Agathos
Screenen: gezin met meervoudige en complexe problemen of niet?	*Gebruik werkkaart 1 voor het screenen of er sprake is van een gezin met meervoudige en complexe problemen.		
Opstellen familieplan met vaste regisseur	*Stel een familiegroepsplan op.	*Verwerk de volgende punten in het plan: -Het plan is integraal; het omvat de verschillende domeinen waar het gezin problemen heeft. -Gezinsleden en hulpverlener werken samen aan het doel, doelen cliënt zijn uitgangspunt. -Gezin is eigenaar van het plan Zie 3.2 aandachtspunten algemeen doelen.	*Stel het zorgplan op via Samenwerken met het netwerk (zie hiervoor de methodiekbeschrijving). Dit wordt ingezet in plaats van een familiegroepsplan.
	*Stel een vaste hulpverlener/regisseur aan en vraag de volgende punten uit: Welke hulp is reeds ingezet, wat werkte daarin wel en niet, welke wensen hebben de gezinsleden, en welke professionals, instanties en andere mensen zijn bij het gezin betrokken?	*Taak van de vaste hulpverlener: -Coördineren van hulp -Waar nodig, de gezinsleden, betrokkenen uit het netwerk van het gezin en de betrokken hulpverleners en instanties ondersteunen bij het opstellen van een gezamenlijk plan.	*Als er geen vaste regisseur is, neemt de hulpverlener van Agathos deze op zich neemt (bron: Speerpunten Agathos).
Gezin eigenaar van de doelen	*Let op de volgende uitgangspunten, die stimuleren dat het gezin eigenaar is van de doelen: - Ga een goede dialoog aan met het gezin. Geef het gezin de ruimte in die dialoog, maar durf ook leiding te nemen en kennis in te brengen. - Sluit aan bij het motivatiestadium (zie richtlijn) waarin het gezin zich bevindt. - Probeer zoveel mogelijk expliciet consensus te krijgen over de doelen. Daarnaast geldt dat ieder in het hulpverleningsproces zijn eigen	*Zie voor verdere info over doelen stellen: -H3 richtlijn en werkkaart. -Richtlijn Samen met ouders en jeugdige beslissen over passende hulp, H4.	*Wat betreft motivatiestadium: Binnen Oplossingsgericht werken: kijk wat de klantrelatie is van de cliënt (bezoeker/ klant).

	doelen mag hebben, zolang dat maar duidelijk is en de doelen elkaar niet tegenwerken. - Laat de gezinsleden voor de doelen zo veel mogelijk hun eigen woorden kiezen. -Vermijd onnodig vakjargon.		
Techniek opstellen van doelen	Zie werkkaart en zie richtlijn Samen met ouders en jeugdige beslissen over passende hulp, waarin relevante punten over het stellen met doelen ook in zijn verwerkt.		*Relevante punten met betrekking tot het stellen van de doelen vanuit de richtlijnen zijn – voor het overzicht- verwerkt in werkproces in kaart.
Monitoren en evalueren van hulp (meten begin en einde én effect gedurende de hulp; continue proces)	*Meet regelmatig het effect van de hulp zodat bijgehouden of de cliënt tevreden is, of er voldoende aan de doelen is gewerkt en of er voortgang zit in de te leren vaardigheden of de afname van de problematiek. Gebruik de schaalvragen hierbij. *Doelen vormen een belangrijke toetssteen, daarnaast kunnen vragenlijsten gebruikt worden.		*Binnen Agathos Hulpverlening wordt dit gedaan a.d.h.v. de frequente meting per doel, met de sterretjes in Nedap. *Binnen Agathos Hulpverlening wordt gebruikt: ZRM, ARIJ, formulier goed genoeg opvoederschap.
Metten van resultaten hulp	*Vraag de outcome indicatoren uit.		*Deze indicatoren zijn verwerkt in profielvragenlijst evaluatie.
	*Breng in kaart in hoeverre de doelen gerealiseerd zijn en wat de zelfredzaamheid is.		*Dit komt dit naar voren in het evalueren met de sterretjes en het invullen van de ZRM.
Afsluiten van hulp, terugvalpreventieplan	*Stel een terugvalpreventieplan op.		*Het tot-slot formulier bevat vragen van een terugvalpreventieplan. Zie verder ook het signaleringsplan dat ingezet kan worden als terugvalpreventieplan.
In kaart brengen Goed genoeg opvoederschap	*Breng in kaart of er sprake is van goed genoeg opvoederschap. Verzamel informatie en signalen van veiligheid/onveiligheid. Bronnen bij het in kaart brengen zijn: -Gesprekken met ouders en jeugdige -Observaties van situatie en interactie in gezin -Gebruik van vragenlijsten *Weeg, bespreek en beoordeel de informatie in samenspraak met de gezinsleden en een collega (jeugdprofessional of een gekwalificeerde gedragswetenschapper).	*Zie voor een uitwerking van de punten van goed genoeg opvoederschap de werkkaart of 4.2 van de richtlijn. *De punten van goed genoeg opvoederschap kunnen als volgt gebruikt/ingezet worden: -Overzicht van factoren die in kaart gebracht moeten worden om te kunnen bepalen of er binnen een gezin sprake is van goed genoeg opvoederschap. -Daarnaast kunnen de voorwaarden, als alle informatie verzameld is, dienen als een 'beoordelingskader' – een normatief kader waarmee de verzamelde informatie beoordeeld kan worden. De hulpverlener weegt met dit beoordelingskader of de situatie rond de jeugdige als 'goed genoeg' te typeren is. Dit is een afweging die in iedere gezinssituatie gemaakt moet worden. Dit model biedt hiervoor een handvat.	*Zie voor gespreksvoering met kinderen, kennisbank, tool De Drie Huizen en de methodiekbeschrijving van Words and Pictures *Observaties: hiervoor kan de observatielijst o.b.v. punten goed genoeg opvoederschap gebruikt worden, zie kennisbank. *Vragenlijsten: ARIJ, ZRM.
	Minimale eisen goed genoeg ouderschap/beoordelingskader: *De voorwaarden adequate verzorging (1) en veilige fysieke directe omgeving (2) zijn onmisbaar voor de veiligheid van de jeugdige. Ook continuïteit in opvoeding en verzorging (7) en stabiliteit in	*Zie voor meer info 4.3.1.	

	<p>levensomstandigheden (14) zijn basisvoorwaarden. Als deze afwezig zijn, is er een serieuze bedreiging voor de ontwikkeling van de jeugdige.</p> <p>*Breng signalen van onveiligheid in kaart met de 'Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling', en meld acute en/of structurele onveiligheid altijd bij Veilig Thuis.</p>		
Veiligheidsplan	<p>*Als veiligheid onvoldoende gewaarborgd is, maak een veiligheidsplan, aanvullend op het gezinsplan.</p>	<p>*Betrek de jeugdigen bij het proces en zorg ervoor dat zij op de hoogte zijn van de afspraken.</p> <p>*Zorg ervoor dat de jeugdige weet welke andere volwassenen betrokken zijn binnen het veiligheidsnetwerk en hoe zij deze kunnen bereiken.</p>	<p>*Zie format voor veiligheidsplan in Nedap bij 'brieven versturen'.</p>
Goed genoeg opvoederschap beïnvloeden	<p>*Biedt ondersteuning bij het vinden van inkomen en onderdak, als dit nodig is (hierdoor neemt o.a. stress af)</p> <p>*Heb oog voor eventuele problematiek van de ouder en krijg in beeld hoe deze problematiek invloed heeft op het opvoederschap van de ouder. In hoeverre beïnvloedt de problematiek van de ouder diens vermogen om aan de veertien voorwaarden voor optimale ontwikkeling van de jeugdige te voldoen? Hierin moet ook de jeugdige worden gehoord. Als dit nodig is kan de ouder worden doorverwezen naar gepaste hulp voor de eigen problemen, of kan gezocht worden naar mogelijkheden om de problemen te compenseren.</p>	<p>*Zie voor verdere uitgebreide toelichting H4.</p>	
Effectief casemanagement, rol vaste hulpverlener	<p>*Voer de taken (zie werkkaart) uit die bij de vaste hulpverlener/casemanager/regisseur horen.</p>	<p>*Zie 5.1.1. voor de gewenste houding hierbij en 5.1.2. voor de competenties die dit vraagt.</p> <p>*Zie werkkaart voor taken vaste hulpverlener.</p>	<p>*Agathos Hulpverlening (zie speerpunten) pakt de regisseursrol op als deze nog niet vervuld is.</p>
Activeren cliënt en netwerk	<p>*Activeer de eigen kracht door middel van oplossingsgericht werken.</p>		<p>*Zie hiervoor de methodiekbeschrijving Oplossingsgericht Werken en tools op de kennisbank.</p>
	<p>*Mobiliseer het netwerk. Breng hiervoor het sociaal netwerk in kaart. Krijg inzicht in welke mensen hulp kunnen en willen bieden en houdt het netwerk betrokken.</p>	<p>*Zie ook de werkkaart.</p>	<p>*Zie hiervoor de methodiekbeschrijving Samenwerken met het netwerk en tools op de kennisbank. In de intake wordt het netwerk in kaart gebracht door de netwerkkaart of netwerklijst. Ook kan er een netwerkoverleg georganiseerd worden, zie kennisbank voor tools behorend bij Samenwerken met het netwerk.</p>
Samenwerken als organisaties	<p>*Voer binnen de samenwerking met de betrokken organisaties en instanties samen met de gezinsleden de regie over de hulp.</p> <p>*Verwerf van alle betrokken hulpverleners de centrale positie, fungeer als spin in het web en zorg</p>	<p>Problematiek integraal aanpakken door:</p> <ul style="list-style-type: none"> - De eigen kracht van de gezinsleden en het netwerk te activeren. Vraag de gezinsleden wie het belangrijk vinden dat het goed met de jeugdige gaat en wat deze mensen 	<p>*Zet bij stagnatie in de samenwerking het escalatiemodel in. Zie de methodiekbeschrijving Samenwerken met het netwerk voor bijv. een opzet voor een agenda voor een overleg met het netwerk.</p>

	ervoor dat de problematiek van het gezin integraal wordt aangepakt door (zie rechts).	<p>zouden kunnen en willen doen;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Te doen wat nodig is om de situatie in het gezin te verbeteren; - Te inventariseren welke instanties en hulpverleners bij het gezin betrokken zijn en wie wat doet; - De betrokkenen periodiek uit te nodigen voor een rondetafelgesprek om de voortgang in de situatie van het gezin te bespreken; - op te schalen als er stagnatie plaatsvindt en betrokkenen zich niet aan de gemaakte afspraken houden. 	
Bereikbaarheid hulpverlener bespreekbaar maken	<p>*Zorg dat je bereikbaar en beschikbaar bent voor het gezin.</p> <p>*Door het gezin een noodtelefoonnummer te geven wanneer je zelf niet beschikbaar bent, heeft het gezin al direct het gevoel bij iemand terecht te kunnen.</p>		*Agathos Hulpverlening biedt geen crisishulp en heeft geen crisistelefoonnummer. Zorg dat het telefoonnummer van de crisisdienst GGZ (indien betrokken) bekend is. Daarnaast worden bij de intake op de contactkaart belangrijke nummers ingevuld.
Methodieken / interventies		<p>Genoemde methodieken (relevant bij bijv. doorverwijzing): Gezin Centraal, IAG, Tien voor Toekomst, HouVast, Systeemgerichte gezinscoaching.</p>	De genoemde methodieken in de richtlijn biedt Agathos Hulpverlening niet aan. Maak gebruik van de methodieken binnen Agathos hulpverlening. Overleg eventueel met de coach.

3. Richtlijn Ernstige gedragsproblemen

- Zie voor de richtlijn: [Richtlijn Ernstige gedragsproblemen](#)
- Zie voor de werkaart: [Werkaart Ernstige gedragsproblemen](#)

Inhoud

- Voorwoord
- Inleiding
- Hoofdstuk 1: Ernstige gedragsproblemen: definitie, risicofactoren en diagnostiek
- Hoofdstuk 2: Interventies
- Hoofdstuk 3: Opvoedingstechnieken van beroepsopvoeders
- Hoofdstuk 4: Toepassen van gedragstherapeutische technieken voor jeugdprofessionals
- Hoofdstuk 5: Jeugdigen met ernstige gedragsproblemen in het onderwijs

Algemeen

- Definitie

De term 'ernstige gedragsproblemen' wordt gebruikt wanneer er sprake is van: dwars en opstandig, gedrag, prikkelbaar en driftig gedrag, anderen ergeren, antisociaal gedrag en/of agressief, gedrag en wanneer dit gedrag nadelige gevolgen heeft voor het kind, de jongere en/of de omgeving en gedurende minstens enkele maanden voorkomt. Bij kinderen en jongeren met duidelijk ernstige gedragsproblemen kan na onderzoek blijken dat er sprake is van een psychiatrische aandoening of stoornis, zoals de oppositioneel opstandige stoornis of de normoverschrijdende gedragsstoornis. Zie voor beschrijving van subtypen, de richtlijn.

- De jeugdprofessional die kennis heeft van bovenstaande risicofactoren is in staat om aan jeugdigen en ouders uit te leggen hoe verschillende risicofactoren elkaar kunnen beïnvloeden en hoe zij kunnen leiden tot het ontstaan en voortbestaan van de gedragsproblemen (zie ook paragraaf 1.5.2). Hij brengt samen met de jeugdige en ouders op een ontschuldigende manier in kaart welke factoren bij deze jeugdige en dit gezin hebben geleid tot de huidige gedragsproblemen.

- Leeftijdsindeling richtlijn

Vanuit een ontwikkelingspsychologisch perspectief is het lastig om ernstige gedragsproblemen vast te stellen bij tweejarigen. Koppig en opstandig gedrag hoort immers bij de normale ontwikkeling van een tweejarige. Daarom is deze richtlijn gericht op jeugdigen vanaf drie jaar. Echter, een deel van de interventies kan relevant zijn om

preventief in te zetten bij tweejarigen met een fors temperament, juist om de ontwikkeling van gedragsproblemen te voorkomen. Dit verklaart de leeftijdsindeling van twee tot en met zeven jaar.

Aspect	Middel/interventie	Aandachtspunten/toelichting vanuit de richtlijn	Werkwijze Agathos
Voorwaarde inschatting gedragsproblemen: kennis hulpverlener	Wees als hulpverlener op de hoogte van: *De ontwikkelings- en opvoedingsopgaven in de kindertijd en de adolescentiefase *De belangrijke aandachtspunten in het beoordelen van de aard en ernst van gedragsproblemen kent (zie <i>H1 en hieronder</i>)	Wees op de hoogte van wat de definitie van ernstige gedragsproblemen is. Zie voor uitleg H1.	Zie voor een indicatie van de ontwikkelings- en opvoedingsopgaven: > O&O Alle leeftijden (en op kennisbank) en https://www.nji.nl/ouderschap-en-opvoeden/herken-normale-en-ernstige-opvoedproblemen
Inschatting ernst gedragsproblemen	*Maak een inschatting van de problemen op basis van de volgende invalshoeken: - de duur van de problematiek (hoe langer het gedrag voorkomt, hoe ernstiger het is); - de frequentie van het gedrag (hoe vaker het gedrag voorkomt, hoe ernstiger het is); - het aantal situaties waarin het gedrag voorkomt (als gedrag in meerdere situaties voorkomt - thuis, school, vrienden, sportclub- is het ernstiger); - het aantal verschillende typen storend gedrag (hoe meer typen, des te ernstiger) <i>zie overzicht bladzijde 15</i> ; - het samen vóórkomen van het storende gedrag met andere problemen; - het aantal en de ernst van de nadelige gevolgen en hoe deze worden ervaren door de jeugdige, zijn gezin en zijn bredere omgeving (<i>dit is het belangrijkste aspect</i>). Storend gedrag is pas zorgwekkend als het duidelijk nadelige gevolgen heeft voor de cognitieve, emotionele en sociale ontwikkeling van het kind of de jongere zelf of voor zijn omgeving.	*Werk indien nodig multidisciplinair samen. *Overweeg of er diagnostiek nodig is.	*In de richtlijn wordt een gestandaardiseerde vragenlijst aanbevolen bij het maken van een inschatting, binnen Agathos Hulpverlening wordt deze niet gebruikt. * De richtlijn is onduidelijk in wat de rol voor de hulpverlener is. De werkwijze van Agathos is om aan de hand van de vragen van de richtlijn in kaart te brengen hoe de problematiek zich uit (wat zicht geeft op passende interventies), te bespreken welke tools Agathos hiervoor in huis heeft, en (met cliënt) een keuze te maken. Hierbij kan bijvoorbeeld in ouderbegeleiding gebruik gemaakt worden van NA/GV en in de begeleiding van het kind, de cognitieve benadering.
In kaart brengen instandhoudende en beschermende factoren	*Ga na welke factoren bijdragen aan het ontstaan en in stand houden van de problemen, en probeer ook de beschermende factoren te achterhalen: -Bij de beschermende factoren gaat het om de vraag: welke steunbronnen hebben dat de jeugdige en zijn omgeving ondanks de problemen volhouden (of het heel lang volgehouden hebben)?	Zie 1.2 en 1.3 voor factoren voor in standhoudende en beschermende factoren en het uitvragen hiervan. Instandhoudende factoren 2-7 jaar: a) een beginnend negatief interactiepatroon tussen ouders en kind; b) problemen op het gebied van boosheidscontrole; c) gebrekkige sociale probleemoplossingsvaardigheden;	

	<p>(zie ook de Richtlijn Samen met ouders en jongere beslissen over passende hulp). -Vraag: wanneer komen de gedragsproblemen niet voor? (dit geeft inzicht op beschermende factoren)</p> <p>Doel: -> Deze aspecten bevorderen samenwerking tussen jongere ouders en andere betrokkenen. -> Daarnaast biedt de inventarisatie aanknopingspunten voor de hulp.</p>	<p>d) problemen op het kinderdagverblijf, de peuterspeelzaal of op school in het contact met de leerkracht/pedagogisch medewerker of tussen leeftijdgenoten onderling.</p> <p>In stand houdende factoren 8-12 jaar:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) een negatief interactiepatroon tussen ouders en kind; b) problemen op het gebied van boosheidscontrole; c) gebrekkige sociale probleemoplossingsvaardigheden; d) gebrekkige sociale vaardigheden; e) problemen op school; f) vrienden met negatief afwijkend gedrag; g) crimineel gedrag van familie of buurtgenoten. 	
Psycho-educatie	<p>*Biedt psycho-educatie over waarom bepaalde vragen gesteld worden en wat aanknopingspunten voor hulp zijn.</p> <p>*Psycho-educatie bevordert de betrokkenheid van ouders en jeugdige bij de keuze voor, het starten van en de deelname aan de hulp.</p> <p>*Weet als jeugdprofessional goed wat ernstige gedragsproblemen inhouden, waardoor ze ontstaan en in stand worden gehouden, wat de aanknopingspunten zijn voor de hulpverlening en wat de diverse vormen van hulpverlening inhouden (zie voor info hierover de richtlijn).</p>	<p>*Psycho-educatie helpt ook bij het opbouwen van een samenwerkingsrelatie met ouders, die onmisbaar is.</p> <p>*Zie 1.4 voor belangrijke aandachtspunten bij psycho-educatie.</p>	<p>*Gebruik het Beeldverhaal gedragsprobleem (zie site Pharos voor andere talen).</p>
Samenwerken met ouders, jeugdige en omgeving	<p>*Binnen deze problematiek is samenwerking met ouders en jeugdige zeer belangrijk voor de begeleiding(-s effecten).</p>	<p>*Zie hiervoor paragraaf 1.4 en de richtlijn Samen met ouders en jeugdige beslissen over passende hulp voor belangrijkste aspecten, zoals het ontwikkelen van een gedeelde visie op de vragen/problemen.</p>	
In te zetten hulpverlening	<p>*Gebruik te beslisboom (te vinden in de werkkaart) om te bepalen welke hulp er ingezet moet worden.</p> <p>*Zet bij kinderen tot twaalf jaar een ouderinterventie gericht op opvoedingsvaardigheden in. -> Levert deze onvoldoende op, of zijn de gedragsproblemen bij aanvang al zeer ernstig, bied kinderen van acht tot twaalf jaar dan óók cognitieve gedragstherapie aan.</p> <p>*Zet bij jongeren vanaf twaalf jaar gezinstherapie of een multisysteeminterventie in, en cognitieve gedragstherapie.</p>	<p>*Belangrijk: de beslisboom bevat een korte omschrijving van de stappen. Lees in de richtlijn verder bij de te nemen stappen, hierin staat welke aspecten belangrijk zijn bij bijv. het kijken wanneer iets wel/niet een crisis is.</p> <p>*Voer interventies uit zoals bedoeld en monitor en evalueer na de start ervan met jeugdige en ouders of deze de juiste effecten hebben. Zo nee, overweeg:</p> <ul style="list-style-type: none"> - de aanpak aan te passen (bijvoorbeeld aan andere problemen bij de jeugdige of het gezin); - opnieuw diagnostiek te verrichten om te achterhalen of er wel gewerkt wordt aan de juiste in stand houdende factoren; - 	<p>*De richtlijn schrijft diverse opvoedinterventies voor, opgenomen in de databank effectieve jeugdinterventies. Geen van deze methodieken biedt Agathos aan. Kijk welke methodiek binnen Agathos beschikbaar is, overleg eventueel met de coach. Zie werkpad cognitieve benadering voor passende tools.</p>

		advies/hulp in te roepen van specialisten met aanvullende expertise	
Contact met school/werken volgens 1G1P	*Neem in samenspraak met jeugdige en ouders altijd contact op met school. Stel vervolgens samen met jeugdige, ouders en school één plan op waarin staat hoe de gedragsproblemen worden aangepakt en de jeugdige op school kan blijven.		*Binnen Agathos Hulpverlening wordt gewerkt met www.samen1plan.nl . Zie ook de methodiekbeschrijving van Samenwerken met het netwerk.
Voorkomen voortijdige schooluitval en samenwerken met School	*Neem bij hulp aan jeugdigen met ernstige gedragsproblemen, in samenwerking met jeugdige en ouders, altijd contact op met school (de onderwijsprofessional die dichtbij de jeugdige staat en de jeugdhulpverlener die aan de school verbonden is) en verzamel informatie over zowel de leerprestaties als het gedrag van de jeugdige op school.	*Zie 5.2 voor zorgstructuren en interventies in en om de school. *Gedragsproblemen kunnen deelname aan het onderwijs belemmeren en tot slechte prestaties, een negatieve schoolbeleving en schoolverzuim leiden.	
	*Stel in samenwerking met school, jeugdige en ouders één plan op met als doel de gedragsproblemen thuis en op school te verminderen, en de vaardigheden van de jeugdige die bijdragen aan blijvende schoolgang te vergroten.	Dit plan omvat: - gezamenlijk vastgestelde doelen; - een brede aanpak, gericht op jeugdige, school en ouders; - afspraken over de opvoedingstechnieken die zowel thuis als op school worden gehanteerd; - afspraken over het monitoren van deze afspraken; - afspraken over wederzijdse verwachtingen, waaronder de frequentie en continuïteit van het contact tussen school, ouders, jeugdige en jeugdprofessional.	
Opvoedtechnieken	H3 gaat in opvoedtechnieken voor beroepsopvoeders, welke ook voor de ambulante begeleiding zinvol kunnen zijn. Zie hiervoor H3 of de werkkaart 5 en 6.		*Zie aanvullend aan de genoemde opvoedtechnieken de methodiek beschrijving Nieuwe autoriteit en Geweldloos Verzet.
Cognitieve vaardigheden (vaardigheden m.b.t. gedrag, gedachtes en gevoelens) van jongeren vergroten met behulp van cognitief-gedragstherapeutische principes	Vergroot cognitieve vaardigheden door: *Algemeen: cognitief gedragstherapeutische technieken die ingezet kunnen worden (zie voor toelichting 4.2). -Cognitieve herstructurering -Zelfinstructietraining en hardop denken methode -Probleemoplossend denken -Zelfmanagement ('de baas zijn over jezelf') -Woedethermometer -Psycho-educatie -Gedragsexperimenten -Focus bij gedragsproblemen m.n. op het gedragsrepertoire (handelen). Hoe? -Oefen alternatief gedrag met jongere	*Zie voor uitleg over gedragstherapeutische principes H4. *Rol en voorwaarden rol hulpverlener: - kennis gedragstherapeutische principes is vereist voor borgen continuïteit behandeling. -hulpverlener moet jeugdige kunnen helpen bij huiswerk van therapeut. -hulpverlener kan bijdrage leveren aan vergroten van cognitieve vaardigheden en kan indirect invloed uitoefenen op storende en helpende gedachten. -directe beïnvloeding van evaluaties en kernovertuigingen met behulp van cognitieve herstructurering is de taak van speciaal hiertoe opgeleide CGt-therapeuten. Wanneer hulpverlener werkt aan storende cognities en vaardigheden, dient dit onder supervisie van therapeut te gebeuren.	*Voor het vergroten van cognitieve vaardigheden, zie werkp道 cognitieve benadering. Agathos biedt geen behandeling, overleg eventueel met een coach wat wel en niet binnen de kaders van hulpverlening past.

	<p>-Beïnvloed gevoelens (bijv. a.d.h.v. woedethermometer)</p> <p>-Storende gedachten beïnvloeden.</p> <p>*Inzetten van opvoedtechnieken (zie boven).</p>		
	<p>-Leer cognitieve vaardigheden aan als objectief waarnemen en juiste gevolgtrekkingen maken. In de richtlijn worden drie cognitieve stappen onderscheiden:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. waarnemen (wat zie je dat er gebeurt?); 2. gevolgtrekkingen maken (wat denk je dat er gebeurt?); 3. evalueren (wat vind je daarvan?). 	<p>Hierbij kan ingezet worden:</p> <p>Vergroten van cognitieve vaardigheden door de volgende technieken/middelen:</p> <p>*vergroten van probleemoplossend denken. Zie tools werkpad cognitieve benadering op kennisbank.</p> <p>*het vergroten van zelfmanagement met behulp van bijvoorbeeld een zelfbeoordelingsformulier en het leren herkennen van spanningsopbouw met behulp van een woedethermometer (zie kennisbank voor woedemeter en signaleringsplan).</p> <p>*technieken om beter te leren waarnemen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - observeren uit de tweede hand. Dit is het grondig doorvragen naar een situatie, het gedrag van de jeugdige en de gevolgen daarvan. Dit helpt de jeugdige om nog eens goed te overdenken wat er precies gebeurd is; - situaties uit het dagelijks leven bespreken. Bij deze situaties zijn zowel de jeugdige als de jeugdprofessional aanwezig geweest, waardoor het mogelijk wordt uit te wisselen wat zij beiden hebben waargenomen; - samen videofragmenten bekijken. Door deze terug te draaien, kun je nogmaals nagaan wat je nu eigenlijk ziet gebeuren. Het trekken van de juiste gevolgtrekkingen wordt hierdoor ook bevorderd. <p>Indirect beïnvloeden van storende en helpende gedachten:</p> <ul style="list-style-type: none"> - creëren van succeservaringen. - secuur uitvoeren van opvoedingstechnieken uit H4 - bewust uiten van helpende opmerkingen die model staan voor de jongere - benoemen van voordeel dat gewenst gedrag met zich meebrengt 	<p>*Vergroten probleemoplossend vermogen: zie cognitieve benadering -> meichenbaum en stop denk doe.</p> <p>*zelfmanagement: zie kennisbank voor woedemeter en signaleringsplan.</p>

4. Richtlijn ADHD

- Zie voor de richtlijn: [richtlijn ADHD](#)
- Zie voor de werkkaart: [werkkaart ADHD](#)

Inhoud Richtlijn

- Hoofdstuk 1: Inleiding richtlijn ADHD
 - Hoofdstuk 2: Wat is ADHD?
 - Hoofdstuk 3: Signalering, screening en diagnostiek
 - Hoofdstuk 3: Interventies
 - Hoofdstuk 4: Het pedagogisch klimaat op school en in de behandelgroep
 - Hoofdstuk 5: Diversiteit
- Bijlagen:
 Bijlage 1: Diagnostische criteria voor ADHD volgens DSM-5
 Bijlage 2: Overzicht van interventies

Toepassing

- Zie de werkkaart en verwijzingen naar de relevante gedeeltes in de richtlijn zelf voor volgorde van en aandachtspunten voor de uitvoering.
- Interventies bij voorkeur na elkaar en niet gelijktijdig inzetten. Zo kan beter geëvalueerd worden wat het effect is van elke afzonderlijke interventie en wordt bovendien voorkomen dat er onnodig (over)begeleid wordt.
- Het is belangrijk om bij de evaluatie (of tussentijds) te monitoren of de ingezette interventies effect hebben, stop met de interventie bij het uitblijven van effect zodat onnodige belasting en faalervaringen van de jeugdige voorkomen of beperkt worden.
- Binnen de richtlijn wordt samenwerken met school (o.a. leerkrachttraining/begeleiding) aangeraden, o.a. zodat de omgeving van het kind geoptimaliseerd kan worden. Zoek in ieder geval de afstemming met school. Is er binnen de indicatie onvoldoende ruimte hiervoor, geef dan richting de verwijzer aan dat de richtlijnen jeugdhulp dit belangrijk vinden en dit ook aansluit bij de werkwijze van Agathos als het gaat om 1 gezin 1 plan.

Aspect	Middel/interventie	Aandachtspunten/ toelichting vanuit de richtlijn	Werkwijze Agathos
Signalering en screening	*Zie H2 voor kenmerken van ADHD en bijlage 1 (Diagnostische criteria voor ADHD volgens DSM-5) om te kunnen signaleren. *Verwijs bij vermoedens (via gemeente of huisarts) door naar GGZ voor diagnostiek.		*Agathos Hulpverlening maakt geen gebruik van officiële screeningsinstrumenten.
Psycho-educatie (na diagnose, altijd)	*Psycho-educatie *Naast het gebruik van standaardprogramma's kunnen ouders, jeugdigen, leerkrachten en andere professionals worden gewezen op de voorlichting over ADHD die kan worden gevonden via de websites van onder andere: -Programma Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming (www.richtlijnenjeugdhulp.nl/adhd) -Het Nederlands Jeugdinstuut (www.nji.nl) -Het Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie (www.kenniscentrum-kjp.nl) -De Oudervereniging Balans (www.balansdigitaal.nl).	*Voorwaarde psycho-educatie: hulpverlener heeft kennis over ADHD (zie hiervoor H2 van de richtlijn). *Psycho-educatie op maat aan: -Jeugdige zelf -Ouders en de leerkracht -Broertjes/zusjes bij negatief interactiepatroon. Bied de jeugdige geen psycho-educatie als de meerwaarde hiervan ontbreekt of schadelijke effecten kunnen ontstaan zoals stigmatisering. Weeg leeftijd en ontwikkelingsniveau, ernst van de problemen en behoefte van de jeugdige hierbij mee. *Herhaal psycho-educatie bij het veranderen van levensfase of behandeling.	Psycho-educatie: *Ter aanvulling kan worden gebruikt (niet alleen gebruiken omdat dit niet volledig voldoet aan eisen wat verwerkt dient te zijn in psycho-educatie:) - Filmpjes: animatie ADHD (ook in andere talen beschikbaar), hoe overleef ik de huidige prikkelrijke maatschappij? , En het emmertje (uitleg gevoeligheid) (geschikt voor jongeren/volwassenen). - Kennisbank: zie beeldverhaal ADHD (zie site Pharos voor andere talen). - Zet het Volle Hoofdenboek in (deze is beschikbaar als MAM-middel in een aantal teams).

<p>Ouder- en leerkrachttraining (als er zorgen blijven) -> om omgeving te optimaliseren</p>	<p>*Gericht op het verbeteren van de werkhouding, het taakgerichte gedrag en op het terugdringen van storend gedrag van de jeugdige. *Bevatten o.a. klassenmanagement, psycho-educatie voor de leerkracht, time-out in de klas, puntensysteem in de klas. *Informeert hoe de jeugdige functioneert op school. De richtlijn adviseert leerkrachttraining door de hulpverlener</p>	<p>*Bij zorgen standaard aanbieden bij a. jeugdigen jonger dan zes jaar; b. jeugdigen tussen zes en achttien jaar met milde tot matige ADHD; c. jeugdigen tussen zes en achttien jaar die reeds op medicatie zijn ingesteld of waarvan ouders en jeugdige de voorkeur geven aan oudertraining in plaats van medicatie als eerste keus behandeling. *Informeert of ouders een oudertraining hebben ontvangen (de richtlijn geeft nl. aan dat oudertraining bij voorkeur ingezet wordt nadat ouders dit eerst hebben ontvangen in instelling), probeer hier op aan te sluiten. Daarna: ga met ouders in thuissituatie aan de slag. Bij evaluatie moet verbetering zijn. Bij geen verbetering? Verwijs ouders door naar een training.</p>	<p>* M.b.t. contact met school: omdat indicaties landelijk verschillend afgegeven worden, adviseert Agathos in ieder geval contact met school te hebben en evt. handelingsadviezen of leestips te geven over ADHD (zie ook 4.4: school- en leerkrachtinterventies).</p>
<p>Leerkrachtondersteuning op inzetten gedragstherapeutische technieken (als jeugdige beperkingen ondervindt beperkingen in functioneren op school)</p>	<p>*Een effectieve leerkrachtinterventie is gericht op het verminderen van ADHD-symptomen en van het aan ADHD gerelateerde gedrag (bijvoorbeeld niet-taakgericht gedrag, storend gedrag) en bevat steeds één of meer van de volgende gedragstherapeutische methodieken: - Klassenmanagement - Puntensysteem in de klas (bij goed gedrag) - Kaart bij goed gedrag (beloning thuis voor gedrag op school) - Time-out</p>	<p>*Lees bladzijde 49-51 voor uitleg van de leerkrachtinterventies en wijze van uitvoeren.</p>	<p>*Binnen Agathos wordt er niet met de officiële methode Goed Gedrag gewerkt, zie voor informatie over puntensysteem/beloning het document stappenplan beloningskaart op de kennisbank. * Tip: gebruik de site www.gedragsproblemenindeklas.nl voor advies aan de leerkracht/meedenken met school.</p>
<p>Thuisbehandeling of individuele behandeling (binnen Agathos: begeleiding) wanneer ouder en/of leerkrachttraining en het optimaliseren van de omgeving onvoldoende effect heeft.</p>	<p>*Optie Vanaf 8 jaar: Cognitieve gedragstherapie gericht op -versterken van impulscontrole en zelfregulatievaardigheden (zoals stoppen en nadenken, probleemoplossingsvaardigheden leren gebruiken, doelen formuleren, eigen gedrag monitoren en zelfbekrachtiging). -O.a. met zelfinstructiemethode, stop denk doe. Hierbij verder in te zetten: -Sociale vaardigheidstraining (o.a. gericht op luisteren, complimenten geven aan anderen, onderhandelen, samenwerken in een team) Moet gecombineerd worden met een ouder- en leerkrachtinterventie en bij voorkeur uitgevoerd in de natuurlijke omgeving van de jeugdige. Voor de traditionele vorm (sociale vaardigheidstraining voor jeugdigen in een groep op de</p>	<p>*De richtlijn raadt aan eerst een goed onderbouwd oudertrainingsprogramma in te zetten, voordat gezinsinterventies ingezet worden. *Thuisbehandeling/individuele behandeling moet altijd ondersteund worden door ouderondersteuning. Zoek ook de afstemming met school. *Interventies cognitieve principes dienen altijd ondersteund te worden met een ouder- en leerkrachtinterventie. I.v.m. beperkte bewijs effectiviteit voortgang goed monitoren en stoppen bij uitblijven resultaat.</p>	<p>*Cognitieve gedragstherapie biedt Agathos Hulpverlening niet aan. Werkt wel met gedragscognitieve principes. Zie kennisbank voor werkpada cognitieve benadering. *Specifiek in te zetten tools kennisbank voor zelfregulatievaardigheden: Zelfinstructiemethode Beertjes van Meichenbaum (Kaat Timmermans) en Stop-denk-doe (zie link naar document in beschrijving cognitieve benadering) -ABC gedragsformulier *Voor problemen rondom zelfregulatie en impulscontrole biedt Agathos geen behandeling, verwijs hiervoor door naar de GGZ.</p>

	instelling) ontbreekt bewijs voor de werkzaamheid.		
Ondersteuning medicatie en medicatietrouw	*Psycho-educatie geven over medicatie. *Ondersteuning in medicatietrouw	*Lees de werkkaart voor tips voor ondersteuning bij medicatietrouw.	*Op de site Brainwiki (https://www.brainwiki.nl/) > begrijp je medicijn, is begrijpelijke info te vinden per medicatiesoort.
Creëren positief opvoedingsklimaat (thuis, op school, op groep)	*Creëer een voorspelbare en stimulerende omgeving: thuis, op school en/of op de groep in de (semi)residentiële setting (zie 5.2 voor tips). Een omgeving waarin een jeugdige zich veilig en vertrouwd voelt, goed wordt verzorgd, en waarin er sprake is van de mogelijkheid tot zelfontplooiing en het aanleren van nieuwe vaardigheden. *Gebruik technieken waarmee je de antecedenten en consequenties van gedrag kunt veranderen en houd daarbij rekening met een aantal specifieke moeilijkheden van de jeugdige met ADHD (<i>in hoofdstuk 4 van de richtlijn ernstige gedragsproblemen is meer info te vinden over het beïnvloeden van gedrag</i>).	*Lees H5 en de werkkaart voor uitgebreidere uitleg hoe een positief opvoedingsklimaat te creëren en gedrag te beïnvloeden.	*Om antecedenten en consequenties in kaart te brengen kan het ABC-gedragsformulier (zie kennisbank) ingezet worden. *Op de werkkaart ADHD staat bijvoorbeeld dat duidelijkheid belangrijk is en bijvoorbeeld beloning ingezet kan worden. De onderstaande tools kunnen hierin helpen: - ADHD – Effectieve manieren om je kind aan te moedigen - ADHD – Gewenst gedrag uitlokken door instructies - ADHD – Gewenst gedrag uitlokken door instructies handout - ADHD – Grenzen stellen - ADHD – Positief klimaat creëren door middel van prijzen en belonen - ADHD – Stappenplan beloningskaart - ADHD – Voorbeelden beloningen - ADHD – Wat is belangrijk bij het stellen van grenzen
Samenwerken bij schoolverzuim	*Werk bij schoolverzuim vanuit één systeem, één ondersteuningsplan, één regisseur.		

5. Richtlijn Kindermishandeling

- Zie voor de richtlijn: [richtlijn kindermishandeling](#)
- Zie voor de werkkaart: [werkkaart kindermishandeling](#)

Inhoud richtlijn

- Hoofdstuk 1: Inleiding
- Hoofdstuk 2: Waar gaat deze richtlijn over?
- Hoofdstuk 3: Risicofactoren voor kindermishandeling
- Hoofdstuk 4: Beschermende factoren voor kindermishandeling
- Hoofdstuk 5: Signalen van kindermishandeling
- Hoofdstuk 6: Als je je zorgen maakt
- Hoofdstuk 7: Kennis, attitude en vaardigheden (competenties)
- Hoofdstuk 8: Organisatorische randvoorwaarden
- Hoofdstuk 9: Interventies voor veiligheid en herstel

Toepassing

- Veiligheid moet bespreekbaar worden gemaakt in elk gezin waar je komt en dat moet ook zichtbaar worden in het dossier.
- Er moet samenhang zijn tussen de uitkomst van de ARIJ, de inhoud van het formulier zorgen, krachten en hulpbronnen en de doelen in het zorgplan.
- Stel je op de hoogte van de risico- en beschermende factoren en geef die een plek in het hulpverleningsproces.
- Volg het protocol meldcode van onze organisatie, zie kennisbank.

Aspect	Middel/interventie	Aandachtspunten/toelichting vanuit de richtlijn	Werkwijze Agathos
Verschillende vormen van kindermishandeling		*Kindermishandeling kan zich uiten in de volgende vormen: 1. lichamelijke (fysieke) mishandeling; 2. emotionele (psychische) mishandeling; 3. lichamelijke (fysieke) verwaarlozing; 4. emotionele (psychische) verwaarlozing; 5. seksueel misbruik; 6. combinaties van lichamelijke en emotionele mishandeling, verwaarlozing en seksueel misbruik. In hoofdstuk 2 van de richtlijn is er meer over te lezen. Ook over de verschillende mate van ernst en de gevolgen van kindermishandeling op korte en lange termijn.	
Risicofactoren	*Wees op de hoogte van de risicofactoren voor de verschillende vormen van kindermishandeling (zie hoofdstuk 3). Wees extra alert bij de aanwezigheid van veel risicofactoren.	*De belangrijkste risicofactoren voor alle vormen van kindermishandeling zijn allemaal gelinkt aan de ouders: - problemen tussen ouders (partnergeweld en ander huiselijk geweld, (vecht)scheiding); - psychische en psychiatrische problemen bij ouder(s), actueel of in het verleden (denk aan: depressie, autisme, ADHD, bipolaire stoornis, antisociale gedragsstoornis, borderline persoonlijkheidsstoornis en LVB); - ouder heeft kindermishandeling in de jeugd meegemaakt; - problematisch alcohol-/drugsgebruik door ouders.	*Door middel van het invullen van de ARIJ (te vinden in Nedap) breng je de risicofactoren in kaart. Zijn er veel risicofactoren, dan maak je een bijpassend doel in het zorgplan om de risico's op kindermishandeling te verkleinen.

Beschermende factoren	*Naast inzicht in de dingen die niet goed gaan, is het voor het succes van de begeleiding belangrijk te weten wat er wél goed gaat in het gezin en met de jeugdige, wat krachten van het gezin en het netwerk zijn die (kunnen) zorgen voor veiligheid	*Als veiligheid in het geding is, is het goed om extra goed te kijken naar de beschermende factoren die aanwezig zijn in het gezin. Check dit hoofdstuk (H4) voordat je samen met de cliënt het formulier zorgen, krachten en hulpbronnen invult.	*Binnen de werkwijze van Agathos kunnen de beschermende factoren verzameld worden door middel van het formulier zorgen, krachten en hulpbronnen/GIZ
Signalen van kindermishandeling	*Alertheid op mogelijke signalen van kindermishandeling moet behoren tot de basishouding van iedere jeugdprofessional. Bij een onderbuikgevoel of opgepikte signalen is het goed om alle mogelijke signalen na te gaan, zie Hoofdstuk 5.	*Weet dat de meeste signalen van kindermishandeling specifiek zijn, en er dus niet één signaal kenmerkend of uniek is voor kindermishandeling	*In het protocol meldcode wordt ook verwezen naar www.signalenkaart.nl voor de signalen per leeftijd en vorm van kindermishandeling
Bevindingen objectief en concreet vastleggen (stap 1 meldcode)	*Alle bevindingen bij het verzamelen van informatie (stap 1 van de meldcode) moeten zo objectief en concreet mogelijk vastgelegd worden in het dossier. Eventuele verklaringen voor letsel, gedrag, psychische gesteldheid, veronderstellingen, overwegingen of hypothesen worden concreet weergegeven met vermelding van de bron ('Volgens ...').	*Hoofdstuk 6 pagina 51 staat een figuur dat helpend is bij het verzamelen van informatie (stap 1 meldcode). Wanneer fysiek letsel, fysieke verwaarlozing en/of seksueel misbruik wordt geconstateerd of vermoed, is een nader medisch onderzoek door een arts aangewezen.	*Rapporteer je bevindingen in het dossier en op het formulier Meldcode (profielvragenlijst) in Nedap.
Onderzoek naar psychische gesteldheid jeugdige	Het is belangrijk dat slachtoffers van kindermishandeling worden gescreend op de aanwezigheid of ontwikkeling van een PTSS en of specifieke behandeling nodig is. Het protocol Classificatie Screening en diagnostiek beschrijft hoe professionals kunnen screenen op traumagerelateerde klachten. Daarbij worden drie globale stappen onderscheiden: - een interview met jeugdige en ouders waarin vooral wordt gevraagd naar belevingen en gedragingen van de jeugdige; - een kort (screenings)instrument; - de beslissing om de jeugdige wel/niet door te verwijzen (naar bijvoorbeeld de Jeugd-GGZ).		Agathos heeft geen screeningsinstrumenten in huis. Als er na het afnemen van het interview vermoedens bestaan van de aanwezigheid van een trauma, wordt (in overleg met de gedragscoach/gedragswetenschapper) besloten over de verwijzing naar een instantie die de screening en/of evt. nader diagnostisch onderzoek uit kan voeren.

<p>Verzamel informatie over de ouder(s)</p>	<p>* Naast informatie verzamelen over de lichamelijke en psychische gesteldheid van de kinderen in het gezin, moet je ook de beide ouders screenen op risicofactoren en beschermende factoren. Neem de volgende 2 aspecten mee: 1. de ouder als opvoeder (hoe is de interactie tussen ouders en jeugdige, is er toezicht, is er betrokkenheid met elkaar in het gezin, is er sprake van vechtscheiding?); 2. de ouder als persoon (bijvoorbeeld: hebben zij zelf (psychische of psychiatrische) problemen, een verslaving, hoe is hun temperament, zijn er agressieregulatieproblemen, hoe gaan zij om met psychische, psychiatrische en psychosociale problemen ('coping'?).</p>		<p>*Binnen Agathos Hulpverlening wordt de opvoedkwaliteit met name in beeld aan de hand van Goed Genoeg ouderschap. Dit is een checklist, geen vragenlijst.</p>
<p>Sociaal netwerk in kaart brengen</p>	<p>*Breng het sociale netwerk van de ouders, jeugdigen, en het gezin in kaart. Een sociaal netwerk betreft alle min of meer duurzame relaties die de ouders en jeugdigen hebben met andere personen, groepen of instanties.</p>		<p>*Gebruik de middelen behorend bij de methodiek 'Samenwerken met het netwerk'.</p>
<p>Stap 2 meldcode: overleg met andere professionals</p>	<p>*Overleg met andere professionals betreft: - verzoeken om informatie bij andere professionals, om de gezinssituatie in kaart te brengen; - verstrekken van informatie aan professionals die daarom vragen, om de gezinssituatie in kaart te brengen; - uitwisselen in (multidisciplinair) overleg, ten behoeve van afstemming, besluitvorming en vorming van een veiligheidsplan of behandelplan.</p>	<p>*Lees hoofdstuk 6.2.1 door voor regels met betrekking tot informatie-uitwisseling en privacy (ook in contact met politie en/of justitie, H6.2.4)</p>	<p>*Wanneer je in de regio werkt met de Verwijsindex Risicjongeren, raadpleeg dan welke andere professionals er bij jouw client betrokken zijn en leg bij voorkeur contact.</p>
<p>Stap 3 meldcode: in gesprek met ouders en jeugdige</p>		<p>*Hoofdstuk 6.3 bevat veel nuttige tips voor het gesprek met ouders en de jeugdige en de regels daarvoor</p>	<p>*Om het gesprek met kinderen goed te kunnen voeren, kunnen de Drie Huizen en Words and Pictures goed ondersteuning bieden (zie kennisbank).</p>
<p>Preventie van kindermishandeling</p>	<p>*Preventieve interventies sorteren effect als zij: - ouders via 'modeling' (voordoen) en rollenspel positieve en effectieve</p>	<p>*Lees H.9.3.1. over wat werkt om kindermishandeling te voorkomen</p>	

	<p>opvoedvaardigheden aanleren, waaronder disciplineren en het bevorderen van gewenst gedrag van hun kind; - huiswerk geven: het thuis oefenen van geleerde (opvoed)vaardigheden; - vaardigheden van de jeugdige verbeteren, zoals weerbaarheid en sociaal-emotionele vaardigheden; - een steunend sociaal netwerk van het gezin creëren, uitbreiden en activeren; - GGZ-problematiek en praktische problemen aanpakken, waaronder huisvesting, financiën, werk en inkomen.</p>		
<p>Interventies om kindermishandeling te stoppen en veiligheid te bevorderen</p>		<p>*Lees H.9.3.2 als de hulp onvoldoende oplevert, dus als de zorgen blijven bestaan. Wellicht doorverwijzen naar Families First of een andere veelbelovende interventie zoals MST-CAN</p>	
<p>Interventies om de negatieve gevolgen van kindermishandeling terug te dringen</p>	<p>*In een tabel in H.9.3.3 wordt een overzicht gegeven van interventies die gericht zijn op de (therapeutische) behandeling van jeugdigen om de negatieve gevolgen van kindermishandeling zo veel mogelijk terug te dringen. Ook interventies voor jeugdigen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld zijn in dit overzicht opgenomen.</p>		

6. Richtlijn Middelengebruik

- Zie voor de richtlijn: [Richtlijn Middelengebruik](#)
- Zie voor de werkkaart: [Werkkaart Middelengebruik](#)

Inhoud richtlijn

- Hoofdstuk 1: Inleiding
- Hoofdstuk 2: Definities, concepten en afbakening
- Hoofdstuk 3: Risicofactoren
- Hoofdstuk 4: Screening en diagnostiek
- Hoofdstuk 5: Selectieve en geïndiceerde preventie
- Hoofdstuk 6: Behandeling
- Hoofdstuk 7: Basishouding en preventie
- Hoofdstuk 8: Organisatie
- Hoofdstuk 9: Materialen en tijdlijn

Toepassing Algemeen:

Agathos Hulpverlening biedt geen verslavingszorg, bij problematiek wordt doorverwezen. Overleg in je team of met verwijzer voor passende doorverwijzing. Des al niet te min is het goed om van onderstaande voldoende op de hoogte te zijn. Kinderen en jongeren vinden het vaak interessant om te experimenteren met alcohol en drugs, daarnaast kan er verslavingsproblematiek spelen terwijl cliënt aangemeld is bij Agathos Hulpverlening voor een andere hulpvraag.

- De richtlijn helpt problematisch middelengebruik bij jeugdigen binnen de jeugdhulp en jeugdbescherming te herkennen en geeft aan welke interventies het middelengebruik kunnen verminderen.
- Kinderen die betrokken zijn met jeugdhulp en jeugdbescherming zijn extra kwetsbaar op het gebied van middelengebruik, goed om dit in te gaten te hebben.
- Zo vroeg mogelijk signaleren en doorverwijzen indien nodig om schade te beperken en voorkomen.
- Er wordt gesproken van een stoornis bij: lichamelijke afhankelijkheid, psychische afhankelijkheid, lichamelijke en/of sociale gevolgen van het ongecontroleerde gedrag.

Houding hulpverlener:

- Wees alert op handelingsverlegenheid bij jezelf (door eigen middelen gebruik en/of visie op gebruik en hoe te handelen).
- Maak middelen gebruik bespreekbaar. In je team, in het gezin en met jeugdige.
- Ken de risicofactoren bij jongeren en wees alert.
- Zet motiverende gespreksvoering in
- Wees je bewust van je voorbeeldfunctie
- Wees je bewust van je eigen ervaringen met middelgebruik.
- Investeer in eigen kennis van middelengebruik bijv. via: [Alles over drugs, risico's en gezondheid | Drugsinfo.nl](https://www.drugsinfo.nl)

Aspect	Middel/interventie	Aandachtspunten/toelichting vanuit de richtlijn	Werkwijze Agathos
Bespreekbaar maken met ouders en jeugdige	*Maak het onderwerp middelengebruik altijd bespreekbaar, in ieder geval bij de intake.		*Middelengebruik komt terug in de ZRM.
Risicofactoren, wees hier extra alert op	*Vroegtijdige screening en interventie is belangrijk (onder de 12 jaar starten met roken is grote kans op grotere (verslavings-) problemen op latere leeftijd. *Bespreekbaar maken is onderdeel van de oplossing en snel door te kunnen verwijzen	*Jongeren die betrokken zijn met jeugdzorg/jeugdbescherming hebben een verhoogd risico i.v.m. meerdere risicofactoren waar ze mee te maken hebben. Risicofactoren kunnen elkaar versterken. *Toelichting risicofactoren: - gebrekkige zelfcontrole en impulsiviteit; - oppositioneel opstandig of antisociaal gedrag; andere psychische problemen, zoals angst, traumatisering en depressie; lichte verstandelijke beperking (LVB); -op jonge leeftijd (aan het begin van de adolescentie of eerder) gestart met roken; -disfunctionerend gezin;	
Signaleer op middelengebruik	*Signaleer op middelengebruik (SMA & CRAFFT). Gebruik hiervoor de werkkaart Middelengebruik, waarop de vragenlijsten te vinden zijn. *Bij vermoeden middelengebruik zie de criteria richtlijn en verwijs door.	*Zie ook 4.2 richtlijn. *Zie voor aandachtspunten bij afnemen van de CRAFFT, blz 32. *Zie voor drempelwaarden diagnostiek/behandeling, blz 33.	*Voor LVB wordt de SUMID-Q gebruikt, deze wordt binnen Agathos niet gebruikt omdat deze niet vrij verkrijgbaar is (de andere screeningsinstrumenten wel).

Interventie voor ouders:	<p>*Leer ouders gespreksvaardigheden om middelengebruik bespreek te maken op een niet oordelende manier.</p> <p>*Ondersteun ouders om signalen op te merken (door kennis van middelengebruik, risicofactoren)</p> <p>*Ga standaard met ouders het gesprek aan over middelengebruik, juist ook als er geen zorgen zijn.</p> <p>*Deel kennis over middelen met ouders of ga hier samen naar op zoek.</p> <p>*Ouders zijn altijd verantwoordelijk, blijven betrokken en houden regie.</p>		
Behandeling (doorverwijzing)	<p>*Verwijs door naar verslavingszorg</p> <p>*Werk samen met het netwerk.</p>	<p>*Schakel de verslavingszorg in wanneer er sprake is van een of meerdere van de onderstaande signalen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ernstige onthoudingsverschijnselen bij stoppen of minderen van gebruik; - ernstig, herhaaldelijk agressief gedrag samenhangend met middelengebruik; - ernstige symptomen van psychopathologie in combinatie met een stoornis in het gebruik van middelen, zoals psychotische symptomen; - een belemmering van de reguliere begeleiding of behandeling in de jeugdhulp en jeugdbescherming ten gevolge van middelengebruik en daaraan verbonden problemen als geheugenproblemen. 	<p>Agathos Hulpverlening biedt geen behandeling op verslaving. De richtlijn geeft aan w.b. behandeling de volgende elementen van belang zijn, welke meegenomen kunnen worden in het zoeken naar een passende behandeling.</p> <p>Elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> -naast motiverende gespreksvoering, één of meer van de volgende elementen: <ul style="list-style-type: none"> – cognitieve gedragstherapie; – contingency management; – systeembehandeling. <p>*Agathos Hulpverlening biedt wel Nieuwe autoriteit en Geweldloos Verzet. Eventueel kan dit -in afstemming met coach- ingezet worden.</p> <p>*Bespreek met de coach en/of verwijzer welke partners passend zijn om cliënten naar door te verwijzen. Zie werkkaart 3 voor passende behandelingen bij verslavingsproblematiek.</p>

7. Richtlijn Problematische gehechtheid

- Zie voor de richtlijn: Richtlijn: [Richtlijn Problematische gehechtheid](#)
- Zie voor de werkkaart Werkkaarten: [Werkkaart Problematische gehechtheid](#)

Inhoud richtlijn:

- Hoofdstuk 1: definitie (problematische) gehechtheid en werkwijze jeugdprofessional. Samenwerking
- Hoofdstuk 2: Prevalentie (hoeveel jongeren zijn problematisch gehechtheid)
- Hoofdstuk 3: Oorzaken en kenmerken (+aanbevelingen h2 en 3)
- Hoofdstuk 4: Signalering en diagnostiek (in 4.4 een stappenplan voor screening en diagnostiek)
- Hoofdstuk 5: Preventie en interventie (opgesplitst in paragrafen voor jonger en ouder dan 7 jaar, specifieke doelgroepen)
- Hoofdstuk 6: Prognose

Toepassing

- Basisprincipes zijn in het kort te vinden op de werkkaart. Lees deze bij een casus waar je vermoed dat er sprake is van onveilige gehechtheid. Zo ook het stappenplan waarvan uit wordt gegaan voor screening en diagnosticeren van problematische gehechtheid.
- Uitgangspunten van deze richtlijn zijn:

- jeugdige onderhoudt in principe altijd contact met gehechtheidspersonen/ouders.
- een problematische gehechtheidsrelatie moet bijgestuurd worden door positieve (sensitieve en voorspelbare, invoelend te reageren) ervaringen. (dit is een taak voor ons om ouders hierin te begeleiden)
- In deze richtlijn wordt niet van dwang uit gegaan, omdat het tegenovergestelde is van sensitiviteit. Gehechtheid draait om nabijheid en intimiteit, in de betekenis van verbondenheid.
- Voorwaarde voor interventies is dat jeugdige een emotioneel beschikbaar persoon heeft om zich aan te hechten die sensitief met hen kan omgaan (aanbevelingen blz 58)
 - Monitor een jeugdige over een langere tijdsperiode
 - Besteed aandacht aan gedragsproblemen. Begeleid bij voorkeur voor de omgang met gedragsproblemen (zie die richtlijn). Breng bij gedragsproblemen ook de gehechtheidsrelatie met ouders in kaart.
 - Het bijsturen van de problematische gehechtheidsrelatie heeft de voorkeur boven het opbouwen van een nieuwe relatie.
 - Indien de ouder niet beschikbaar of niet begeleidbaar is bouw met iemand anders een gehechtheidsrelatie (werkkaart 3)

Aspect	Middel/interventie	Aandachtspunten/toelichting vanuit de richtlijn	Werkwijze Agathos
Algemeen: Gebruikmaken werkkaart gehechtheid	<p>*Wees op de hoogte van de werkkaart en maak hier gebruik van. De werkkaart is een goede samenvatting van de richtlijn en dus ook de werkwijze m.b.t. gehechtheid.</p> <p>Zie de werkkaart voor o.a. he opbouwen van een gehechtheidsrelatie.</p>		
Screenen op gehechtheid	<p>Screen in de volgende situaties:</p> <p>*Jeugdigen die opgroeien in gezinnen waarin vermoedelijk sprake is van mishandeling, verwaarlozing/huiselijk geweld, na hun eerste verjaardag geadopteerd zijn/opgroeien in een pleeggezin, opgroeien in een leefgroep of tehuis, een of beide ouders hebben een psychiatrische, autistische, ontwikkeling stoornis of verstandelijke beperking hebben (blz. 26)</p> <p>*Wanneer de stabiliteit en continuïteit van de ouder-kind relatie wordt bedreigd.</p> <p>*Kijk uit voor beschuldigen van ouders. Heb oog voor het gevoel van falen</p> <p>*Zorg bij langdurige afwezigheid van een ouder voor voldoende informatie en met inachtneming van de veiligheid van de jeugdige voor het onderhouden van het contact met de ouder(s), (blz. 34 van de richtlijn)</p>	<p>*Gebruik de bijlagen uit de richtlijn om een beeld van (onveilige) gehechtheid te vormen:</p> <p>-Bijlage 2 Balansmodel voor factoren die een rol spelen in de ontwikkeling van een gehechtheidsrelatie</p> <p>-Bijlage 3 Gesprek met ouders/verzorgers over de gehechtheidsontwikkeling</p> <p>-Bijlage 4 Lijst Signalen van Verstoord Gehechtheidsgedrag</p>	<p>Werkkaart 2: stap 1:</p> <p>-Screen aan de hand van kenmerken en breng in kaart (a.d.h.v. bijlages 2, 3 en 4 (signalen van verstoord gedrag)).</p> <p>Stem bij vermoeden van onveilige gehechtheid af met coach en verwijzer. Agathos biedt geen diagnostiek.</p> <p>-Stap 2: stap a t/m c wordt extern uitgevoerd, stap d kan hulpverlener oppakken i.s.m. externen.</p> <p>-Stap 3: behandelplan wordt opgesteld door externen. Dat kan in afstemming hulpverlener.</p> <p>Verwijs door.</p> <p>-Aandachtspunt: blijf ook tijdens verwijzing begeleiding bieden, wacht niet op de wachtlijst.</p> <p>! Zolang er geen screening heeft plaatsgevonden is het belangrijk om geen uitspraken te doen over de wijze van gehechtheid.</p>
Traumasensitief opvoeden	<p>*Creëer een veilige, voorspelbare omgeving.</p> <p>*Laat de jeugdige nieuwe positieve relaties opbouwen.</p> <p>*Werk aan het leren omgaan met emoties.</p> <p>*Werk (indien mogelijk) samen met ouders.</p> <p>*Bied psycho-educatie aan.</p>	<p>*Meer info omgaan met trauma's, blz. 33 richtlijn.</p>	

Aanbevelingen m.b.t. screenen/hulp ouders	<p>*In contact met ouders: benadruk dat problemen met gehechtheid een combinatie is van verschillende factoren in jeugdige, ouders en omgeving en dat ouders kunnen bijdragen aan herstel van gehechtheidsrelatie.</p> <p>*Let op (gehechtheids)problemen van ouders. Help zoeken naar professionele hulp en geef een warme, begeleide overdracht.</p> <p>*Zorg dat er wordt gewerkt aan psychiatrische hulp voor ouders (zorg voor een doorverwijzing vanuit ha naar GGz/maatschappelijk werk).</p>	<p>*Zie voor meer informatie blz. 40 richtlijn.</p>	
Geef psycho-educatie	<p>*Geef psycho-educatie over het ontstaan van problematische gehechtheid. Maak gebruik van de clientversie van deze richtlijn (o.a. blz 56)</p>	<p>Tools die je met ouders kunt bespreken:</p> <p>-Bijlage 2: Balansmodel voor factoren die een rol spelen in de ontwikkeling van een gehechtheidsrelatie.</p>	<p>Achtergrondinformatie t.b.v. psycho-educatie:</p> <p>*Hechting kan bespreekbaar worden gemaakt aan de hand van de cirkel van veiligheid.</p> <p>*Boekje hechting van Cordaan met uitleg over hechting basisveiligheid, basisvertrouwen met o.a. de cirkel van veiligheid en het intern werkmodel (zie kennisbank)</p> <p>*Document Hechting - signaleren en ondersteunen van de ouder-kindrelatie (zie kennisbank). (Dit document is geschikt voor het jonge kind.)</p> <p>*Infosheet met uitleg en voorbeelden over de vier gehechtheidsrelaties, zie kennisbank : infosheet gehechtheidsrelatie. (Dit document is geschikt voor het jonge kind.)</p> <p>*Hechtingscirkels van veiligheid (zie kennisbank)</p>
Preventieve interventies t.b.v. veilige gehechtheid	<p>*Zet video-feedback in, ook geschikt voor pleeg/stief- en adoptieouders, waardoor veilige hechting ontstaat.</p>		<p>*Zie methodiekbeschrijving Werken met beelden, die binnen Agathos ingezet wordt.</p>
Tips om naar verwijzen:	<p>*VoorZorg voor jonge vrouwen,</p> <p>*Ouder-baby interventies bij verschillende CJG's/wijkteams.</p> <p>*Centering Pregnancy tijdens de zwangerschap ter voorbereiding op ouderschap (gratis en georganiseerd door verloskundigen).</p> <p>*Basic Trust.</p>		
Hulpmiddelen aanvullend aan de richtlijn			<p>De volgende hulpmiddelen kunnen aanvullend op de richtlijn ingezet worden:</p> <p>*Pharos beeldverhalen (site met goed begrijpelijke uitleg over allerlei onderwerpen) ie praatplaat spelen met je baby (zie kennisbank).</p> <p>*Hechting- therapieboekje voor kinderen (zie kennisbank).</p> <p>*Meisje met het omgekeerde magneetje (zie kennisbank).</p> <p>*Zoek informatie over Veilige basis en veilige hechting, bouwstenen van hechting van</p>

			<p>Truus Bakker, cirkel van veiligheid en vertrouwen.</p> <p>*Werkvorm bij kinderen of baby's ter bevordering van hechting: verstoppertje spelen of kiekeboe (leren omgaan met weggaan en weer terugkomen).</p> <p>*Zie voor informatie over trauma: https://www.omgaan-met-verlies.nl/</p> <p>*Lees samen met de cliënt het boek De prins en het kasteel van Riet Fiddelaers-Jaspers.</p>
--	--	--	---

8. Richtlijn Scheiding en problemen van jeugdigen

- Zie voor de richtlijn: <https://richtlijnenjeugdhulp.nl/scheiding>
- Zie voor de werkkaart: [Richtlijn-Scheiding-Werkkaarten.pdf \(richtlijnenjeugdhulp.nl\)](#)

Inhoud richtlijn

- Inhoudsopgave
- Hoofdstuk 1: Inleiding
- Hoofdstuk 2: Gevolgen van een ouderlijke scheiding voor jeugdigen
- Hoofdstuk 3: Interventies voor jeugdigen en hun gescheiden ouders
- Hoofdstuk 4: Samenwerking met ouders, jeugdigen, het netwerk en de school
- Bijlagen:
 - -Bijlage 2: escalatieladder van Glasl (escalatieladder om met ouders de fase in het (v)chtscheidingsproces te herkennen)
 - -Bijlage 3: interventies gericht op jeugdigen, ouders en gezinnen, en op relatieondersteuning (handig om te raadplegen om door te verwijzen).

Toepassing

Algemeen:

- Neem kennis van de meest actuele cijfers en gevolgen van scheiding voor een jeugdige (blz. 5 richtlijn en/of Hoofdstuk 2).
- Ken de ontwikkelingsfasen en de daarbij horende behoeften (hoofdstuk 2.2).
- Ken de belangrijkste risico- en beschermende factoren voor problemen bij jeugdigen vóór, tijdens en na de scheiding, zoals: familiaal geweld, ernstige en langdurige ruzies tussen ouders, een slechte band met de inwonende ouder, met de uitwonende ouder, met de stiefouder, en een aantal bijkomende veranderingen, zoals financiële achteruitgang, en: een rijk netwerk, zelfstandigheid en een voldoende probleemoplossend vermogen.
- Volg de stappen uit 'Werkproces in kaart' voor het uitwisselen van informatie, omgaan met privacy enz.
- Heb aandacht voor de beleving en behoeften van de jeugdige.
- Een ondertoezichtstelling (OTS) of uithuisplaatsing wordt opgelegd als de zorg en opvoeding van jeugdigen ernstig onder druk staat.
- Communiceer: - de wijze waarop informatie wordt gedeeld en wie welke besluiten mag nemen in de hulpverlening; - dat je informatie over de jeugdige met beide ouders deelt (zie ook werkproces in kaart) en daar transparant over bent, rekening houdend met privacywetgeving in WGBO, Jeugdwet en AVG. Dit wordt gedaan bij de start van de hulpverlening door de aanmeldcoördinator.
- Deze richtlijn heeft een duidelijke werkkaart, dus lees die eerst goed door.

Werkhouding hulpverlener

Zie werkkaart 3 het kopje ter voorbereiding van begeleiding kind en de richtlijn (m.n. hoofdstuk 3.3). Met als aanvulling de volgende punten:

- Wees meerzijdig betrokken.
- Beide ouders willen het beste voor hun kind; laat beide ouders hun verhaal vertellen.
- Bevraag de jeugdige en meerdere informanten (school, familieleden, huisarts) naar hun perspectief te vragen. Daarmee wordt de kans op passende hulp en het draagvlak vergroot. Spreek ouders aan op hun ouderrol.
- Stel wensen, behoeften en belangen van de jeugdige centraal

Aspect	Middel/interventie	Aandachtspunten/toelichting vanuit de richtlijn	Werkwijze Agathos
--------	--------------------	---	-------------------

<p>Algemeen: rol hulpverlener ouderschapsplan</p>	<p>De richtlijn stelt dat je betrokken bent bij het opstellen van het ouderschapsplan. Zie rechts de werkwijze van Agathos.</p>		<p>De visie van de richtlijn is dat de hulpverlener betrokken kan zijn/samen met ouders het ouderschapsplan kan maken. Visie van Agathos is dit niet te doen.</p> <p>Wat wel?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Vraag ouders of zij een ouderschapsplan hebben als zij gaan scheiden/(net) zijn gescheiden. 2. Hebben ouders geen ouderschapsplan? Stimuleer ouders deze zelf te maken. Geef aan dat dit een wettelijke vereiste is en dat het in het belang van het kind is om goede afspraken te maken en vast te leggen. 3. Komen ouders hier niet uit? Geef ouders het advies te kijken wie uit hun netwerk kan ondersteunen hierbij. 4. Lukt dit ook niet? Adviseer ouders hulp in te schakelen van een mediator/advocaat. <p>Algemeen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wijs op het belang van het kind en wijs ouders op hun taak als ouders (in plaats van partners). - Beschrijf duidelijk wat de cliënt wel en niet van je kan verwachten, wat je taak is. - Overleg eventueel met de coach.
<p>Afstemming en informatie uitwisseling andere ouder</p>	<p>*Zorg ervoor dat je van de andere ouder toestemming hebt voor de jeugdhulp. *Als je een gesprek initieert: nodig ook de andere ouder uit. *Neem in mails de andere gezaghebbende ouder (cc) mee. *Wanneer de andere ouder geen gezag heeft hij wel recht op informatie, op diens verzoek, over de hulp aan de jeugdige en alleen op hoofdlijnen m.b.t. de verzorging en opvoeding van de jeugdige</p>		<p>*Binnen Agathos Hulpverlening komt toestemming van de andere ouder voor jeugdhulp ook terug in de akkoordverklaring op de zorgovereenkomst. *Wanneer het herhaaldelijk niet lukt om contact te hebben met de andere gezaghebbende ouder, stem af met de coach en leg je overwegingen vast in het dossier. *Documenten van Agathos over informatie uitwisseling en meegelezen dossier: vertegenwoordiging van cliënten en toestemming en gebruik Caren zorgt bij jeugdigen.</p>

<p>In de samenwerking met ouders/ als samenwerking met beide ouders niet lukt.</p>	<p>Geef ouders altijd de volgende adviezen: *Houd je kind buiten ruzie met de andere ouder. *Kind heeft geen schuld aan de scheiding (scheidingsmelding); *Kinderen mogen van beide ouders houden; *Spreek niet negatief over de andere ouder/familie in het bijzijn van je kind; *Communiceer dat de scheiding definitief is; *Let op parentificatie en loyaliteitsproblemen; *Stimuleer lotgenotencontact bij en/of een vertrouwenspersoon; *Zoek een vorm om informatie met de andere ouder uit te wisselen (schakel desnoods het AMW in of een mediator); *Biedt je kind gelegenheid om zijn mening te geven; *Maak gezamenlijke afspraken</p>	<p>Als gesprekken met beide ouders niet lukt: *Bespreek met beide ouders dat gezamenlijke gesprekken niet mogelijk zijn en vraag toestemming om apart in gesprek te gaan; *Wees procesbegeleider i.p.v. hulpverlener. Erken de pijn van ouders, maar blijf bij het doel van het gesprek in het belang van de jeugdige (* De richtlijn geeft aan dat hulpverleners meer bereiken wanneer ze het hulpverleners of overnemen van hulp loslaten); -Spreek ouders aan op hun verantwoordelijkheid. -Informeel ouders over alle gesprekken en afspraken. -Stuur (e-mail)berichten aan beide ouders en vraag ouders dit ook te doen. -Overleg met beide ouders. Als dit echt niet lukt, stel dan beide ouders afzonderlijk op de hoogte.</p>	
<p>Samenwerken met het netwerk</p>	<p>*Het samenwerken met het netwerk komt in deze richtlijn sterk naar voren. Met als aanvulling vertrouwenspersoon te zoeken voor de jeugdigen. *Bespreek de rol van stiefouders (h 3.5/blz 50 van de richtlijn).</p>	<p>*Noot: netwerk betrekken is alleen helpend/goed als dit de conflicten tussen ouders niet extra aanwakkert. *! Als een vertrouwenspersoon binnen het netwerk niet lukt zoek dan een plek/persoon voor de jeugdige waar/bij wie hij zijn verhaal kwijt kan. Indien nodig kan die via een kindbehartiger (vertrouwenspersoon) of op Villa Pinedo. Villa Pinedo zorgt voor (volwassen) maatjes voor jeugdigen om ervaringen uit te wisselen die zelf een scheiding hebben meegemaakt. Jeugdigen ervaren dit als helpend. *Meerwaarde voor jeugdigen om verhaal te kunnen delen (met leeftijdsgenoten): Villa Pinedo, Eye-4Y, JIM (blz 53) (zie blz. 53 voor verwijzen.) *Humanitas voor vrijwilligers/ maatjes.</p>	<p>*Binnen Agathos hulpverlening wordt er gewerkt met heeft Samenwerken met het netwerk.</p>

<p>Verwijs bij trauma's en onderliggende, stagnerende problematiek</p>	<p>*Verwijs naar de GGZ voor volwassenen bij heftige emoties, vermoeden van scheidingstrauma, stagnerende rouw en/of ernstige conflicten ouders. *Voor traumaverwerking: verwijs naar EMDR. *Zoek passende hulp voor de jeugdige. *Wees bedacht op mogelijke andere problemen: hechtingsproblematiek, trauma en opvoedproblematiek. *Neem kennis van de werking van stress en 'trauma informed'/traumasensitief werken in relatie tot conflicten tussen ouders. *Geef psycho-educatie omtrent trauma.</p>	<p>*Onderstaande ervaringen kunnen traumatisch zijn (verwijzen naar om door te verwijzen naar deskundigen): - acute verlaten -verbaal en fysiek geweld -confrontatie met politie -gedwongen scheiding van veilige hechtingsfiguur in een moment van ernstige stress bij de jeugdige -het ervaren van ernstige stress ouder(s), -extreme straf door een primaire verzorger en het chronisch ontbreken van aandacht en belangstelling</p>	<p>*Website over traumasensitief werken: https://www.augeomagazine.nl/nl/magazine/11525/813554/zo_doe_je_dat_-_iedereen_kan_traumasensitief_werken.html *Agathos biedt SCHIP-behandeling aan. Voor meer informatie over SCHIP zie de site www.schipsaanpak.nl en/of neem contact op met een collega die SCHIP behandeling biedt.</p>
<p>Verminder conflicten tussen ouders</p>	<p>*Leer ouders geen ruzie te maken in het bijzijn van hun kind en wijs hen op het maken van gezamenlijke afspraken over hun kind. Lukt dit niet? Zie de kernaanbevelingen (op blz. 5) in de richtlijn. *Gebruik hierbij de escalatieladder van Glasl (zie bijlage 2 van deze richtlijn) om samen met ouders duidelijk te krijgen in welke fase van het scheidingsproces zij zich bevinden. *Stimuleer ouders en jeugdigen voor een preventief interventieprogramma en verwijs hen door.</p>	<p>*Welzijn van de jeugdige is de leidraad bij handelen. * Specificeer een termijn waarin een conflict moet opgelost zijn/verbeterd is. *In de richtlijn is een escalatieladder te vinden. Zie internet voor andere varianten. *Wijs ouders op de mogelijkheid voor het inschakelen van een bijzondere curator. Deze komt op voor de belangen van een kind in de rechtszaal en daarbuiten.</p>	
<p>Veiligheid in kaart brengen</p>	<p>*Breng de veiligheid in kaart. Genoemde screeningsinstrumenten: KEES, FamilieScan, Onze Scheiding, De MASIC.</p>		<p>*Agathos Hulpverlening werkt niet met de genoemde screeningsinstrumenten. Zet in: -ARIJ -Zorgen Krachten Hulpbronnen/GIZ</p>
<p>Informatievoorziening aan jeugdige en ouders</p>	<p>Biedt als hulpverlener toegankelijke informatie aan ouders en jeugdige aan, de juiste zorg aan of verwijs door. Hieronder wat tips: *Zie voor verschillende sites de kennisbank. wegwijzer voor ouders. *Verwijs bij relatieproblemen door naar een therapeut voor EFT(/-Houd me vast programma) *De FamilyFactory: voor workshops en ouderavonden, inspiratieboekjes m.b.t. (seksuele) opvoeding, advies en ondersteuning t.b.v. gezinnen door gemeenten en organisaties.</p>	<p>Aandachtspunt vanuit de richtlijn: *Visualiseer bij LVB ouders wat bij de ouderrol van de ene en wat bij de ouderrol van de andere ouder hoort. Communiceer op instructieniveau.</p>	<p>*Voor bij LVB-lienten: zie het werkpakket LVB *Leestips hulpverleners: - Boek: 'Ik heb ook wat te vertellen' van Martine Delfos over het in gesprek komen met pubers, adolescenten (ook heeft ze een boek over het in gesprek gaan met kinderen geschreven -Boek: 'Emotioneel gevangen; over ouderverstoting'. -Zie de 'Boekenlijst boeken voor kinderen en ouders over scheiding' om met kinderen over een scheiding te praten. *Tip: -App Complexe scheidingen. Hier staat o.a. juridische informatie. De app is</p>

	<p>Voor relatieversterking bij jonge ouders: *Ouder inc- de online cursus van de troepenjaren. (https://oudersinc.nl/)</p>		<p>ontwikkeld door de William Schrikker groep. *Zet Mirro module Scheiding in. *https://www.youtube.com/watch?v=5LR-Yieb9z8</p> <p>*Bruikbare documenten kennisbank (zie tegel thema > scheiding): Infoboekje ouders: -Gezin in scheiding (infoboekje ouders) -Document Scheiding hoe de kinderen vertellen (zie kennisbank). -Werk met de drie huizen om inzichtelijk te krijgen hoe een jeugdige zijn thuissituatie ervaart (zie kennisbank). - Boekenlijsten - Werkboek voor kinderen van gescheiden ouders -Werkboek mijn ouders gaan scheiden</p> <p>Sites: * Kenniscentrum Kind en Scheiding</p>
<p>Houdt rekening met en heb kennis van:</p>	<p>*Juridische aspecten *Relationele aspecten *Ouderschapsaspecten</p>	<p>*In bijlage 4 is een lijst met juridische begrippen te vinden. *Beide ouders moeten bij het kind worden betrokken ongeacht gezag. Ouders hebben recht op informatie. *Werk samen met jeugdigen en beide ouders. *Het welzijn van de jeugdige is ons uitgangspunt (vanuit het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK)). Jeugdigen hebben recht op contact met beide ouders, tenzij dat niet in hun belang is. Omgangsbelemmering is strafbaar. *Heb kennis van de Wet Bevordering voortgezet ouderschap en zorgvuldige scheiding en weet dat ouders (van minderjarigen) een ouderschapsplan moeten toevoegen. In dit plan staat de zorgverdeling, de kinderalimentatie en de uitwisseling van informatie over de jeugdigen. Het opstellen van een ouderschapsplan is niet onze verantwoordelijkheid (dit in tegenstelling tot hoe richtlijn is opgesteld). Het opstellen van een ouderschapsplan wordt door officiële instanties gedaan en Agathos Hulpverlening richt zich op de hulpverlening.</p>	
<p>Veiligheid hulpverlener</p>	<p>*Maak voorafgaand aan een huisbezoek een risico-inschatting m.b.t. verhoogd agressierisico. In overleg met de gedragscoach wordt beoordeeld of het nodig is om voorzorgsmaatregelen te treffen. *Voor tips m.b.t. het borgen van veiligheid zie 1.5 uit de richtlijn.</p>	<p>*Gebruik de app Veilig Huis bezoek</p>	<p>*Zet het Escalatiemodel in.</p>

In te zetten methodiek	*Binnen de richtlijnen worden er meerdere methodieken aangedragen. Binnen Agathos wordt de SCHIP-methodiek aangeboden en zijn we geschoold in Eigen Kracht Conferenties. Verwijs indien nodig door naar SCHIP, Triple P Family Transitions.		
-------------------------------	---	--	--

9. Richtlijn Seksuele ontwikkeling

- Zie voor de richtlijn: [richtlijn seksuele ontwikkeling](#)
- Zie voor de werkaart: [werkkaart seksuele ontwikkeling](#)

Inhoud

- Hoofdstuk 1: Introductie
- Hoofdstuk 2: De seksuele ontwikkeling van jeugdigen van 0-23 jaar
- Hoofdstuk 3: De seksuele ontwikkeling van specifieke groepen
- Hoofdstuk 4: Competenties van jeugdprofessionals
- Hoofdstuk 5: Wettelijke kaders
- Hoofdstuk 6: Interventies
- Literatuur
- Bijlages (o.a. begrippenlijst)

Toepassing

- Zorg ervoor dat je als hulpverlener op de hoogte bent van de seksuele ontwikkeling van jeugdigen. Uitleg hierover is te vinden in hoofdstuk 2.

Aspect	Middel/interventie	Aandachtspunten/toelichting vanuit de richtlijn	
Seksuele ontwikkeling bespreekbaar maken	*Vraag pro-actief naar de seksuele ontwikkeling *Bied (pro)actief informatie, advies en begeleiding bij de seksuele ontwikkeling aan jeugdigen en/of ouders/opvoeders vanuit een positieve insteek, tegen de achtergrond van de algehele ontwikkeling van de jeugdige.	*Bij verontrustend signaal: vraag door of plan verdiepend gesprek in.	*Doe dit tijdens het invullen van de ZRM.
Herkennen afwijkend gedrag en bewustwording risico- en beschermende factoren	*Herken seksueel afwijkend gedrag. Zie hierbij ook risico- en beschermende factoren. Zie hoofdstuk 2 (seksuele ontwikkeling 0-23) en hoofdstuk 3 (seksuele ontwikkeling van specifieke groepen) van de richtlijn. *Vind een goede balans tussen ondersteuning/begeleiding van de gezonde seksuele ontwikkeling en begrenzing van risicovol en/of grensoverschrijdend seksueel gedrag. Dit doe je door vroegtijdig problemen en risico's te signaleren en de seksuele ontwikkeling te begrijpen vanuit mogelijke onderliggende problematiek (hoofdstuk 3) en door aandacht te besteden aan de beïnvloedbare beschermende factoren (zie rechts).	*Beïnvloedbare beschermende factoren zijn: - voldoende kennis over seksualiteit en relaties; - een positief zelf- en lichaamsbeeld; - veel zelfvertrouwen; - goede onderhandelingsvaardigheden (bijvoorbeeld over wat je wel of niet wilt op seksueel gebied, of op het gebied van anticonceptie of condoomgebruik); - goede communicatieve vaardigheden; - anderen benaderen vanuit gelijkwaardigheid en respect; - voldoende weerbaarheid tegen sociale druk/groepsdruk;	*Overleg bij twijfel met de coach over het gedrag en de mate van zorg, en bepaal samen welke vervolgstappen nodig zijn om het gedrag te kunnen duiden (bijvoorbeeld observatie van gedragspatronen, nadere diagnostiek).

	<i>Deze aspecten kunnen beïnvloed worden door seksuele opvoeding of seksuele vorming.</i>	- voldoende kunnen inschatten van risico's; - de gevolgen van het eigen handelen goed kunnen overzien; - mediabeelden onrealistisch of niet-relevant vinden.	
Psycho-educatie	*Hierbij kan gebruik worden gemaakt van de volgende websites: - www.opvoeden.nl - www.sense.info - www.oudersvanu.nl - www.imouders.nl - www.rutgers.nl - www.qpido.nl - www.anticonceptievoorjou.nl - www.zanzu.nl (eenvoudige info seksualiteit in verschillende talen) - www.sclera.be (picto's, ook over seksuele thema's)	*Zie pagina 66. Zie verder ook de genoemde tools bij 'volg het stappenplan bij het begeleiden van ouders...'	
Gespreksvoering volgens het BETTER-model	*Voer als hulpverlener gesprekken volgens het BETTER model: - Bring-up : Begin er over: in een gesprek, vragenlijst, op de website. Laat zo zien dat het een onderwerp van gesprek is. - Explain : Leg uit dat seksualiteit een onderdeel van het leven is en besproken kan en mag worden. - Tell : Vertel dat je regelmatig terugkomt op het onderwerp. Het verdwijnt niet als nu niet het juiste moment is. - Time : Neem de tijd als er wel iets over te vertellen valt. - Educatie : Zorg voor heldere informatie en psycho-educatie. - Record : Noteer in het dossier dat het thema besproken is en wordt	*Zie ook de werkkaart en pagina 62 + 63 van de richtlijn.	
Informeert ouders over LOVE-regel (aandachtspunten seksuele opvoeding)	*L= <u>Let op uw kind.</u> <u>O = Open communicatie.</u> <u>V = Voorbeeld geven</u> <u>E = Er zijn voor uw kind.</u>	*Zie bladzijde 63 voor uitgebreide uitleg. Tip: print deze pagina en geef deze aan ouders mee.	
Volg het stappenplan voor begeleiden van ouders rondom seksuele ontwikkeling	*Zie 'overzicht specifieke handvatten voor advies en begeleiding' met -handvatten voor advies en begeleiding van de jeugdprofessional -specifieke handvatten voor advies en begeleiding per leeftijdsgroep en voor specifieke doelgroepen op pagina (zie pagina 65-82 van de richtlijn. Een aantal folders zijn hiernaast opgenomen, zie verder de richtlijn. Als ook voor genoemde sites). *Geef pro-actief informatie, advies en begeleiding. Hierbij kan het gaan om: lichamelijke ontwikkeling, puberteit, vruchtbaarheid, anticonceptie, veilige, gelijkwaardige, vrijwillige en prettige seks, relaties, seksuele gevoelens, seksuele oriëntatie, genderidentiteitsontwikkeling,	*De genoemde folders en toolkits zijn gratis te downloaden op internet, zie ook: * Rutgers folder seksuele ontwikkeling kinderen 0-6 jaar * Rutgers folder seksuele opvoeding kinderen 6-9 jaar * Rutgers folder seksuele ontwikkeling kinderen 9-15 jaar * Rutgers seksuele ontwikkeling kinderen 0-18 jaar en Rutgers folder seksuele ontwikkeling kinderen beperking 0-18 jaar * Movisie en Sensoa Over de grens, vlaggensysteem voor ouders	*Aanvullende tool richtlijn: *Wensenkwartet, (voor doelgroep LVB), zie kennisbank/werkpad LVB. Dit spel laat zien hoe de jongere aankijkt tegen bepaalde onderdelen van haar/zijn leven en toekomst. Daarbij komen ook 'gevoeligere' onderwerpen als seksualiteit, veilig vrijen en de kinderwens aan de orde.

	seksueel gedrag (ook tussen jeugdigen onderling), seksuele risico's, seksueel grensoverschrijdend gedrag inclusief misbruik en geweld.		
Duiden en beoordelen van seksueel gedrag: Vlaggensysteem	*Belangrijk middel bij het vragen rondom dit onderwerp duiden en beoordelen van seksueel gedrag.	*Zie voor samenvatting: werkkaart 4. Werk, indien nodig, samen met anderen bij het duiden van het gedrag.	*Zie op de kennisbank: - Vlaggensysteem normatieve lijst - Vlaggensysteem stuurwiel
Handelen bij (vermoedens) seksueel geweld	*Volg bij vermoedens van seksueel misbruik of verwaarlozing de Richtlijn Kindermishandeling voor jeugdhulp en jeugdbescherming en de Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling.		*Zie ook 'werkproces in kaart', fase 3 uitvoering, 'onveiligheid' voor hoe hier binnen Agathos mee omgegaan wordt.
(Ver)wijzen	*Wijs jongeren (12-23 jaar) op betrouwbare informatie over seksualiteit (www.sense.info, www.qpido.nl, www.meldknop.nl, www.helpwanted.nl) en eventuele aanvullende seksualiteits hulpverlening (Sense-spreekuren, Fiom, Siriz).	*Zie hoofdstuk 6 hoe en waar naar te (ver)wijzen.	
Cultuursensitief werken	*Wees cultuursensitief in gesprekken (als hulpverlener).	*Zie werkkaart 3 voor gesprekstips.	
Kennis van wettelijke kaders	*De richtlijn beveelt aan om op de hoogte te zijn van de wettelijke kaders.	*Zie hiervoor hoofdstuk 5 van de richtlijn.	

10. Richtlijn Stemningsproblemen

- Richtlijn: [richtlijn-stemmingsproblemen.pdf \(richtlijnenjeugdhulp.nl\)](#)
- Werkkaart: [Werkkaarten_Stemmingsproblemen.pdf \(richtlijnenjeugdhulp.nl\)](#)

Inhoud Richtlijn:

- Blz. 5: de belangrijkste aanbevelingen
- Hoofdstuk 1: Inleiding
- Hoofdstuk 2: Risico en in stand houdende factoren.
- Hoofdstuk 3: Signaleren en vaststellen van stemmingsproblemen
- Hoofdstuk 4: Suïcidaliteit
- Hoofdstuk 5: Interventies bij stemmingsproblemen
- Hoofdstuk 6: Samenwerking en afstemming

Toepassing

- Stem je werkwijze zo nodig af met de coach.
- Houdt rekening met:
 - Gevoelens van hopeloosheid kunnen overslaan op professionals.
 - Hoe ernstiger de problematiek, hoe sneller handelen.
 - Houd bij stemmingsproblemen rekening met suïcidedreiging; gedachten aan suïcide worden niet altijd geuit en signalen kunnen subtiel zijn.
 - Zet bij stemmingsproblemen een aanbevolen interventie in. Hoe eerder hoe beter.
 - Betrek, indien mogelijk ouders en netwerk! Ook bij het maken van een plan van aanpak, zodat er geen kloof tussen jeugdige en netwerk ontstaat.
 - Zorg voor samenwerking en afstemming binnen het netwerk van hulpverleners door overdracht van sleutel informatie en door afspraken over terugvalpreventie (aanbeveling blz 5).
- Onder stemmingsproblemen vallen verdriet, somberheid, affectabiliteit en verliesverwerking.
- Stemmingsstoornissen zijn: 'depressieve stoornis, eenmalige episode' of een 'depressieve stoornis, recidiverend'
- De symptomen van stemmingsproblemen verschillen per leeftijdsfase. Zie werkkaart 2 van de werkkaart voor de symptomen per leeftijdsfase.

Aspect	Middel/interventie	Aandachtspunten/toelichting vanuit de richtlijn	Werkwijze Agathos
--------	--------------------	---	-------------------

<p>Risico-, instandhoudende en beschermende factoren (zie tabel 1 in hoofdstuk 1/werkkaart 1).</p>	<p>*Breng risico- beschermende en instandhoudende factoren in kaart en gebruik ze als aanknopingspunten voor ondersteuning van jeugdigen.</p>	<p>*De ernstbepaling moet herhaaldelijk plaatsvinden om verergering van de problematiek tijdig vast te stellen. *Gebruik voor ernstbeoordeling tabel 2 (H3, blz 24).</p>	<p>*Bevraag en observeer de jongere en zijn ouder(s) aan de hand van tabel 1 of werkkaart 1 en gebruik deze informatie voor het formulier zorgen, krachten en hulpbronnen én het zorgplan *Vul de ARIJ, in en breng de onderstaande vragen in kaart: -zijn er specifieke perioden waarin een depressie optreedt (i.v.m. seizoensgebonden depressie); -is er sprake van sombere stemming en van verlies van interesse of plezier gedurende de laatste weken (kernsymptomen).</p>
<p>Vermoeden van een stemmingsprobleem?</p>	<p>*Vooraf: Lees werkkaart 2 + blz 29/aanbevelingen hoofdstuk 3 van de richtlijn voor aandachtspunten en achtergrondinformatie voor het screenen op stemmingsproblemen</p>	<p>*Bevraag zowel ouders en jeugdige bij 8+. Pas bij 8- andere observatietechnieken toe; bijv. Spelobservaties.</p>	<p>*Tijdens de intake en evaluatie wordt gevraagd naar welbevinden. Indien er hier een zorgelijke score uitkomt screen dat a.d.h.v. de kenmerken van stemmingsproblemen uit de richtlijn. *Agathos Hulpverlening screent niet in die zin waarop de richtlijn aangeeft. Wel kun je signaleren door te werken m.b.v. de 4 punten in hoofdstuk 3 (blz. 23 en 24) en werkkaart 4 en in dit schema in het kopje 'Beoordeel de volgende factoren'.</p>
<p>Begeleiding van jeugdige met stemmingsproblemen volgens de richtlijn</p>	<p>*Bij lichte depressieve stoornis: volg de jeugdige, biedt dag structurering (en mogelijk ook zelfhulp en/of stimuleer tot dagelijks bewegen). *Gebruik de checklists in de richtlijn (hoofdstuk 6.2) en m.n. checklist gezin. Hier staan praktische tips voor de begeleiding van jeugdigen met stemmingsproblemen/-stoornissen. *Verwijs naar PratenOnline.nl (voor jongeren tussen de 12-24 jaar en LHBT, die zich down of gespannen voelen), gripopjedip.nl (voor 16-25 jarigen), D(o)epressie cursus (voor adolescenten, 60% is na de cursus van zijn klachten af, minder geschikt bij vermoeden van suïciderisico)</p>	<p>Geef altijd psycho-educatie bij stemmingsstoornis aan jeugdige en ouders. Voor psycho-educatie: *Laat ouders de clientversie van de richtlijn lezen, gebruik de Checklists in hoofdstuk 6 (m.n. checklist gezin op blz 52),</p>	<p>Voor psycho-educatie: *Doe eventueel als hulpverlener de online training Suicidpreventie op 113.nl *Gebruik bijpassende modules van Mirro. *Gebruik het werkpad Cognitieve benadering. *Gebruik de app BackUp.</p>
<p>Vermoeden van suïcide</p>	<p>*Raadpleeg Multidisciplinaire Richtlijn 'Diagnostiek en behandeling van suïcidaal gedrag' *Zie werkkaarten 3 en 4 voor aandachtspunten rondom suïcidaliteit. *Neem altijd contact op met gedragscoach/-wetenschapper of teamcoördinator wanneer er over suïcidaliteit is gesproken.</p>	<p>*Wees bij de volgende punten alert op suïcide: -depressie (belangrijkste risicofactor), -zelfbeschadigend en risicovol gedrag -bij suïcidale uitlatingen. (zie h 4, blz 32). *Aandachtspunten m.b.t. begeleiding: -Wees zorgvuldig m.b.t. het wisselen van hulpverleners. Het verbreken van de werkrelatie kan als afwijzing of verlies ervaren worden en suïcidedrag versterken. Vraag bij twijfel om advies van de gespecialiseerde zorg</p>	<p>*Doe de online module op 113 over in gesprek gaan met iemand met suïcidedachten</p>

		<ul style="list-style-type: none"> -Steun en geef depressieve jeugdigen hoop, zorg voor een volwassene die toezicht houdt op de jeugdige, los praktische problemen en knelpunten op. -Verwijs naar specialistische zorg (voor screening). - Beloof geen geheimhouding maar wel vertrouwelijkheid. 	
Handelen hulpverlener bij suïcidaal gedrag	*Stem af met de gedragscoach en behandelaar, verwijzer.	<p>*Vraag actief naar suïcidegedachten:</p> <ul style="list-style-type: none"> - bij psychologisch onderzoek en/of in crisissituaties, vooral bij depressieve symptomen; - bij uitingen van wanhoop; - na ernstige verliezen (inclusief verlies van gezondheid) en ingrijpende (traumatische) gebeurtenissen; - op transitiemomenten in de lopende behandeling van psychische problemen, zoals bij wisseling van behandelaar of bij ontslag na een opname(dit is een risicovolle periode); - bij onverwachte veranderingen, gebrek aan verbetering, of verslechtering van het klinische beeld van een psychische stoornis; - bij een voorgeschiedenis met een doodswens en/of suïcidaliteit; - in elke andere situatie waarin de professional vermoedt dat er sprake is van suïcidaal gedrag -als er een persoon in de omgeving van de jeugdige een suïcide(poging) heeft gedaan. Wees dan alert op imitatie-effecten; -zet de omgeving aan om middelen of mogelijkheden die gebruikt kunnen worden voor een suïcide te verwijderen voor een zo veilig mogelijke omgeving. -een aantal weken nadat er gestart is met antidepressiva; 	<p>*Raadpleeg het suïcideprotocol in het handboek van Agathos.</p> <p>*Stel een signaleringsplan op (zie kennisbank voor format).</p>
Inzetten van jeugd-GGZ?	<p>*Bij vermoeden van een bipolaire stoornis. Het herkennen van een bipolaire stoornis staat vermeld in hoofdstuk 3.2.4.</p> <p>*Als er sprake is van stemmingsproblemen en andere psychische stoornis (bijvoorbeeld een angststoornis, ADHD of ASS).</p> <p>*Als de inzet van ambulante hulpverlening te weinig resultaat geeft. Win bij twijfel collegiaal advies in van de gespecialiseerde zorg.</p> <p>*Als er meerdere problematieken tegelijkertijd spelen (naast de stemmingsstoornis).</p>	<p>*Bij ernstige stemmingsproblemen of bij een vermoeden van een stemmingsstoornis en bij andere problematieken naast de stemmingsstoornis raadpleeg de huisarts of gespecialiseerde zorg i.v.m. een eventuele verwijzing of samenwerking</p>	

Taken van de hulpverlener	-Geef psycho-educatie. - Laat een diagnose stellen - Creëer een positief opgroei- en opvoedklimaat -Adviseer de omgeving van de jeugdige -Houdt zicht op veiligheid van de jeugdige -Signaleer bedreigende knelpunten -Verwijs door. - Onderhoudt contact met hulpverleners.	Zie verder hoofdstuk 6 van de richtlijn	*Tip om met jongeren in gesprek gaan: boek: Ik heb ook wat te vertellen. Van Martine Delfos. *Het beeldverhaal Depressie (zie kennisbank, zie site Pharos voor beeldverhaal in andere talen) kan helpend zijn.
----------------------------------	---	---	---

1. Richtlijn Uithuisplaatsing

- Zie voor de richtlijn: [Richtlijn uithuisplaatsing](#)
- Zie voor de werkkaart: [Werkkaart uithuisplaatsing](#)

Inhoud

- Aanbevelingen
- Hoofdstuk 1: Inleiding
- Hoofdstuk 2: Besluitvorming
- Hoofdstuk 3: Voorkomen van uithuisplaatsing
- Hoofdstuk 4: Begeleiden bij uithuisplaatsing en terugplaatsing

Toepassing

- Deze werkgroep richtlijnen heeft een selectie gemaakt in deze richtlijn omdat de hulpverleners van Agathos hulpverlening geen beslissingen moeten nemen m.b.t. de uithuisplaatsing, wat niet de taak is van hulpverleners. ,
- Deze richtlijn is bedoeld voor jeugdigen tot 18 jaar; met uitloop tot 23 jaar.
- Lees bij aanbevelingen figuur 1 Traject uithuisplaatsing.
- Uithuisplaatsing is een uiterste redmiddel. Alles moet geprobeerd zijn voordat dit in beeld komt. Uitgangspunt moet zijn: jeugdige groeit bij voorkeur bij zijn ouders op. Uithuisplaatsing is een ingrijpend middel voor de veiligheid van de jeugdige en dat deze zich goed kan ontwikkelen of voor een behandeling die anders niet mogelijk is.
- Er is vrijwillige uithuisplaatsing. Hiervoor geeft een gemeente een verlengingsbeschikking. Bij gedwongen uithuisplaatsing is er een machtiging van de (kinder-)rechter nodig. Zie hoofdstuk 1.6 voor de juridische kaders m.b.t. uithuisplaatsing.
- Redenen voor uithuisplaatsing (volgens de literatuur):
 - ernstige emotionele en gedragsproblemen;
 - gevaarlijk of bedreigend gedrag van de jeugdige richting gezinsleden;
 - verminderd contact met de realiteit (psychose, zelfbeschadiging en/of suïcideneiging of -poging).
 De volgende problemen rondom de opvoeding kunnen een reden zijn voor uithuisplaatsing:
 - ernstige en langdurige kindermishandeling/een hoog risico op kindermishandeling;
 - een (ernstig) tekort aan opvoedingsvaardigheden;
 - ernstige onveiligheid in de ouder-kindrelatie (onveilige of gedesorganiseerde gehechtheid).

Aspect	Middel/interventie	Aandachtspunten/toelichting vanuit de richtlijn	Werkwijze Agathos
Begeleiding bij uithuis- en terugplaatsing	*Begeleiding moet gericht zijn op de ouder-kindinteractie, opvoedingsvaardigheden en andere problemen die ouders belemmeren om goed genoeg op te voeden *Bij twijfel over de ontwikkeling van de jeugdige: gebruik de zeven dimensies uit deze richtlijn(zie H2). Deze kun je ook gebruiken voor een advies voor de jeugdbeschermer of Raad van de Kinderbescherming. *Werk samen met alle betrokken (hulpverlenende) instellingen	*Lees de richtlijn voor tips en de inhoud van goed genoeg opvoederschap. *Communiceer aangepast met cliënten met LVB. Ziet voor tips Home - Kenniscentrum LVB . *Lees de aandachtspunten bij het werken met migranten (h2.4.3).	*Werk volgens Samenwerken met het netwerk *De volgende methodieken worden in de richtlijn genoemd en sluiten aan bij de werkwijze en methodieken van Agathos Hulpverlening. -Werken met beelden om positief ouderschap te bevestigen en versterken -Signs of Safety: dit werkt samenwerken met ouders uit. Words and Pictures

	<p>rondom het gezin en werk volgens één gezin, één plan, één regisseur.</p> <p>*Werk het plan van de jeugdbescherming of van wie we de opdracht krijgen uit.</p> <p>*Heb een open houding, in het bijzonder in gezinnen met andere culturen.</p>		
--	--	--	--

11. Richtlijn Kinderen van Ouders met Psychische problemen / Verslavingsproblemen (KOPP / KOV)

- Zie voor de richtlijn: [Richtlijn KOPP/KOV](#)
- Zie voor de werkkaart: [Werkkaart KOP/KOV](#)

Inhoud

- Hoofdstuk 1: Inleiding
- Hoofdstuk 2: Gevolgen voor de jeugdige
- Hoofdstuk 3: Risico- en beschermende factoren
- Hoofdstuk 4: Screenen op risico's
- Hoofdstuk 5: Interventies voor ouders, jeugdigen en gezinnen
- Hoofdstuk 6: Omgaan met ingewikkelde situaties

Toepassing

- Deze richtlijn richt zich op jeugdigen van 0 tot 23 jaar van wie één of beide ouders psychische en/of verslavingsproblemen heeft/hebben, inclusief persoonlijkheidsproblemen (DSM-5 as I of as II; APA, 2013). Deze problemen van de ouder(s) kunnen kortdurend of langdurend zijn en in meer of mindere mate op de voorgrond treden.
- Als er sprake is van een ouder met psychische en/of verslavingsproblemen, wil dat zeker niet per se zeggen dat er altijd ook sprake is van problematiek in het gezin of bij de jeugdige. Wel betekent dit dat er een risico is op het optreden van specifieke problematiek en/of een verhoogd risico op andere problematiek bij de jeugdige.

Aspect	Middel/interventie	Aandachtspunten/toelichting vanuit de richtlijn	Werkwijze Agathos
Samenhang met andere richtlijnen	<p>*Gezinnen met (een) ouder(s) met psychische problemen en/of verslavingsproblemen kampen vaker ook met andere problemen, zoals financiële, huishoudelijke en/of relatieproblemen. Zijn er meerdere problemen in een gezin aanwezig, dan spreek je van een gezin met meervoudige en complexe problemen. Zie voor meer informatie en de criteria voor het bepalen of de richtlijn van toepassing is, de <i>Richtlijn Gezinnen met meervoudige en complexe problemen</i>.</p> <p>Daarnaast kunnen psychische- en verslavingsproblemen van ouder(s) de ontwikkeling van een veilige gehechtheidsrelatie belemmeren. Het is van groot belang om een problematische gehechtheid vroegtijdig te onderkennen en middels diagnostiek inzichtelijk te maken zodat er met een passende</p>		

	<p>behandeling bijgestuurd kan worden. Zie voor meer informatie de <i>Richtlijn Problematische gehechtheid</i>.</p> <p>Wees alert op trauma- en PTSS-gerelateerde klachten bij zowel ouder als jeugdige. Zie de <i>Richtlijn Signaleren van traumagerelateerde problemen</i></p>		
Signaleren van gevolgen van opgroeien als KOPP / KOV	<p>*Signaleer gevolgen van opgroeien als KOPP/KOV. Jeugdigen die opgroeien in een gezin met psychische en/of verslavingsproblemen bij (één van) de ouders kunnen bijvoorbeeld de volgende gedragingen en gevoelens laten zien:</p> <ul style="list-style-type: none"> - parentificatie; - geen vriendjes mee naar huis willen nemen; - schaamte- en schuldgevoelens; - zichzelf wegcijferen; - geringe copingvaardigheden; - schoolverzuim; - separatieangst. <p>Daarnaast kan de manier waarop de ouder met de jeugdige omgaat wijzen op problematiek. Een ouder kan bijvoorbeeld weinig sensitief en responsief op zijn kind reageren. Dat kan een signaal zijn. Zie werkkaart 2 voor de gevolgen per leeftijdsfase.</p>		
Risico- en beschermende factoren / screenen van risico's	<p>*Werkkaart 3 geeft een overzicht van risico- en beschermende factoren m.b.t. de jeugdige, de ouders, het gezin en de omgeving. Hoe meer risicofactoren en hoe minder beschermende factoren er aanwezig zijn, hoe groter dus de kans op ongunstige ontwikkelingsuitkomsten bij de jeugdige.</p> <p>Het versterken van beschermende factoren kan voor een opwaartse spiraal zorgen en veerkracht vergroten.</p>	<p>*Op pagina 22 van de richtlijn staan veel taken die je als hulpverlener op je kan nemen om zo de invloed van risicofactoren te verkleinen en de invloed van beschermende factoren te vergroten. Een kleine greep uit de taken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - een zorgmijdende ouder motiveren om hulp te zoeken voor de eigen psychische en/of verslavingsproblemen, en de ouder naar deze hulp toe leiden; - stress, angst en depressieve gevoelens tijdens de zwangerschap reduceren; - psycho-educatie aan de kinderen geven; - de ouder zonder vastgestelde psychische klachten (als die er is) in zijn ouderrol ondersteunen; - de gezonde kanten van de ouder met psychische en/of verslavingsproblemen versterken; - ouder(s) en jeugdige helpen een steunend netwerk of een vertrouwenspersoon te vinden. 	<p>*Binnen Agathos Hulpverlening wordt bij jeugd altijd de ARIJ ingevuld, dat geeft een beeld van risico- en beschermende factoren m.b.t. de veiligheid.</p> <p>*Als je bij de ouders psychiatrische en/of verslavingsproblematiek hebt aangevinkt of er is sprake van psychische problematiek bij ouders, gebruik dan de SIK-lijst om de risico's verder in beeld te brengen en gerichte interventies in te zetten. De SIK-lijst kan je vinden op pagina 63 tot en met 77 van deze richtlijn. (Als er n.a.v. de SIK-lijst verdere screening nodig is, verwijs dan door).</p> <p>*Gebruik de lijst van taken op blz. 22 van de richtlijn voor het maken van je zorgplan.</p> <p>*Werk volgens de methodiek Samenwerken met het netwerk.</p>
Interventies algemeen	<p>*Zet preventieve interventies in. Het risico dat een jeugdige dezelfde psychische stoornis als de ouder(s) ontwikkelt, neemt significant af als preventieve interventies worden ingezet. Er</p>		<p>*Gebruik de SIK-lijst als checklist en verwijzer naar gerichte (preventieve) interventies.</p> <p>*Werk oplossingsgericht om de aandacht te richten op wat goed gaat.</p>

	zijn algemene en specifieke interventies op het gebied van KOPP/KOV. Deze kunnen op basis van gedeelde besluitvorming door ouders, jeugdigen en jeugdprofessional worden ingezet vanuit de jeugdhulp. Overleg dus samen met ouders en jeugdige welke hulp het beste zou passen. Uitgangspunt in het gesprek en in de communicatie met het gezin is het benadrukken en versterken van wat goed gaat.		
	*In hoofdstuk 5.3 zijn interventies geselecteerd die minimaal als 'theoretisch goed onderbouwd' zijn opgenomen in de Databank Effectieve Jeugdinterventies (DEJ), of die in wetenschappelijk onderzoek gunstige uitkomsten laten zien.	*Tabel 3 bevat KOPP-specifieke interventies. *Tabel 4 bevat Algemene interventies ingedeeld per beschermende factor *Tabel 5: Screening ouders en jeugdigen met bijbehorende advisering van interventies *Gebruik in het geval van KOPP-KOV altijd deze bruikbare tabellen!	*Voor de interventies uit tabel 3 verwijst Agathos Hulpverlening door. *Als het gaat om algemene interventies, kunnen we onder andere 'Werken met beelden' inzetten en de methodiek 'Samenwerken met het netwerk'.
Interventie: psycho-educatie	*Geef altijd psycho-educatie wanneer er sprake is van een gezin met psychische en/of verslavingsproblemen bij (één van) de ouders.	*Zie hoofdstuk 5.2 tabel 2: Overzicht van interactieve websites en voorlichtingsmateriaal	*Voor het geven van psycho-educatie zijn bruikbare materialen op de kennisbank beschikbaar. Zoek op KOPP-KOV.
Draagkracht ondersteunende ouder in het zicht houden	*Zodra de ondersteunende (gezonde) ouder overbelast dreigt te raken, dient de jeugdhulpprofessional (al dan niet in samenwerking met de WMO-consulent) de eigen kracht te versterken en stressfactoren te verminderen in plaats van hulp in te zetten. Het heeft namelijk voor een gezin en jeugdige vóórstellende gevolgen als naast de ouder met psychische en/of verslavingsproblemen ook de ondersteunende ouder de zorg voor het huishouden en de opvoeding niet meer aankan. Het is dan ook belangrijk dat de jeugdhulpprofessional gedurende de casus- en/of procesregie alert is op de eigen kracht van de ouders en bij signalen van overbelasting of afname van de eigen kracht in een vroeg stadium intervineert.	*De WMO kan de invloed van risicofactoren proberen te verminderen en de zelfredzaamheid en eigen kracht versterken door het bieden van: - dagbesteding en begeleiding aan de ouder met psychische en/of verslavingsproblemen; - begeleiding gericht op het aanleren van vaardigheden om weer zelfredzaam te functioneren; - tijdelijke ondersteuning om de ondersteunende ouder (de ouder zonder vastgestelde psychische klachten of verslaving) of mantelzorgers te ontlasten middels respijtzorg; - opvang in geval van huiselijk geweld. Het is de taak van de WMO-consulent om samen met de ouder(s) te bepalen of een van deze voorzieningen moet worden toegewezen.	*Werk aanvullend met de methodiek Samenwerken met het netwerk.
Integraal werken	*Gemeenten, zorgaanbieders en onderwijs zijn samen verantwoordelijk voor jeugdhulp. Dat betekent dat jeugdprofessionals, bijvoorbeeld als casusregisseur, jeugdconsulent en wijkteam, gezamenlijk moeten zorgen dat kinderen en jongeren zich veilig en gezond kunnen ontwikkelen: thuis, op school en in de wijk. Onderwijs kan een belangrijke informatiebron zijn bij het in kaart brengen en de analyse		*Werken met de methodiek Samenwerken met het netwerk

	van de benodigde hulp en de evaluatie van de jeugdhulp. Ook is onderwijs een belangrijke partner in de samenwerking vanuit een integrale benaderingswijze.		
Omgaan met ingewikkelde situaties	*De gezinscontext en de ouderlijke problematiek dienen nagegaan of uitgevraagd te worden. Soms is het onbekend wat er bij ouders aan de hand is en zoeken de ouders geen hulp voor zichzelf. De jeugdconsulent in het wijkteam is er voor het hele gezin. Ook kan de ouderlijke problematiek of de veranderingsbereidheid worden gemaskeerd door een (licht) verstandelijke beperking. Win dan, in overleg met de ouders en rekening houdend met de wettelijke regelingen rond informatie-uitwisseling, nadere informatie in bij voorbeeld de huisarts, de eventuele verwijzer of behandelaar van de ouders.	*In hoofdstuk 6 van de richtlijn staan bruikbare tips hoe te handelen bij - onduidelijkheid over de problematiek van ouders -ouders die zorg mijden -opname van een ouder -jeugdige of ouder met LVB	

12. Signaleren traumagerelateerde problemen

- Zie voor richtlijn: [Richtlijn-Trauma Richtlijn-V1 2021-28-september.pdf \(richtlijnenjeugdhulp.nl\)](#)
- Zie voor werkkaart: [Richtlijn-Trauma-werkkaarten-V1-2021_7-sept.pdf \(richtlijnenjeugdhulp.nl\)](#)

Inhoud richtlijn:

- Hoofdstuk 1: Inleiding
- Hoofdstuk 2: Normale en zorgwekkende reacties op ingrijpende gebeurtenissen
- Hoofdstuk 3: Signaleren van traumagerelateerde problemen
- Hoofdstuk 4: Toeleiden naar passende (trauma)zorg

Toepassing:

De definitie van een ingrijpende gebeurtenis is een beangstigende, gevaarlijke en/of gewelddadige gebeurtenis die het leven of de lichamelijke integriteit van een jeugdige bedreigt of als zodanig door de jeugdige ervaren wordt. Getuige zijn van een ingrijpende gebeurtenis kan de jeugdige ook als ingrijpend ervaren. Dit geldt voor jonge kinderen, die voor veiligheid afhankelijk zijn van belangrijke hechtingsfiguren. Ook het meemaken van een heftige gebeurtenis bij een naast familielid, vriend(in) of geliefde valt hieronder en voor alle vormen van kindermishandeling (zie werkkaart 1).

Definitie traumagerelateerde problemen: alle problemen op het gebied van gedrag, emoties, cognities, ontwikkeling en lichamelijke klachten die voortkomen uit (een) onverwerkte ingrijpende gebeurtenis(sen)

Op tijd herkennen van traumagerelateerde problemen bij jeugdigen is belangrijk omdat:

- er voorkomen kan worden dat problemen lang aanhouden
- de gezonde ontwikkeling wordt bedreigd
- er voorkomen kan worden dat er gevolgen op latere leeftijd optreden
- door traumagerelateerde problemen een jeugdige verhoogd vatbaar blijft voor nieuwe traumatisering of voor psychische
- problemen kan zorgen.

Jeugdigen vertellen niet uit zichzelf over ingrijpende gebeurtenissen, door schuld- en schaamtegevoelens of vermijdingsgedrag, of doordat ze zich onvoldoende realiseren dat er sprake is van een ingrijpende gebeurtenis, wat het geval kan zijn bij chronische verwaarlozing of mishandeling. Het is daarom belangrijk om structureel te vragen naar ingrijpende gebeurtenissen en dit ieder (half)jaar te herhalen.

Psychotrauma- en stressorgerelateerde stoornissen gaan vaak samen met een depressie, angststoornissen, gehechtheidsproblemen, dissociatieve stoornissen, eetstoornissen en gedragsproblemen. Daarom is bij (een vermoeden van) meerdere problematieken/stoornissen uitgebreide specialistische diagnostiek nodig door gespecialiseerde zorgverleners.

Houding en rol van de hulpverlener volgens deze richtlijn:

*Zie de werkkaart 2a onder het kopje Basis

*Draai niet om moeilijke gebeurtenissen heen en geef als voorbeeld er zelf woorden aan (zodat een jeugdige dit vervolgens ook kan)

*Houdt rekening met loyaliteit gevoelens, heb compassie voor onmacht van ouders, en help ontschuldigen. Als ouders aandeel hebben in de ingrijpende gebeurtenis moet je kunnen luisteren naar het verhaal van de ouder(s) als ook zeggen dat de gebeurtenis niet had mogen plaatsvinden. Zorg dat jeugdige toestemming van ouders heeft om over heftige gebeurtenissen te praten. Bevrraag informanten over ingrijpende gebeurtenissen en traumagerelateerde problemen jeugdige.

*Houdt rekening met: verschillende wereldbeelden, culturen, taalbarrières en je eigen (culturele) achtergrond.

*Zie do's en don'ts in h2.4/blz 27,28.

Aspect	Middel/interventie	Aandachtspunten/toelichting vanuit de richtlijn	Werkwijze Agathos
Bespreekbaar maken ingrijpende gebeurtenissen en vervolgstappen	*Volg de stappen uit werkkaart 2A voor het signaleren van trauma gerelateerde problemen: de basis>herkennen>verkennen	*Verwijs direct door naar traumabehandeling als de traumagerelateerde problemen voldoen aan de criteria aangegeven in werkkaart 4; toeleiden naar passende zorg) *Voorwaarde is: een goede samenwerkingsrelatie tussen cliënt en hulpverlener. Er moet een 'klik' zijn. Ga hierover het gesprek aan met jeugdige en ouders. *Voorbeelden ingrijpende gebeurtenis in werkkaart 2a Herkennen en hoofdstuk 2.1. In hoofdstuk 2.1 worden ook de risicogroepen beschreven. *Zie 2.2 (blz. 19t/m21) de reacties per leeftijdsfase. Tijdelijke stressreacties na een ingrijpende gebeurtenis zijn normaal. *Bij LVB zie de handreiking van de Academische Werkplaats Kajak op de kennisbank. Handreiking-Signaleren-en-behandelen-traumagerelateerde-problemen-en-LVB-A4-DEF.pdf (academischewerkplaatskajak.nl)	*Vraag ieder (half)jaar of de cliënt ingrijpende gebeurtenissen mee heeft gemaakt en zo ja, of hij/zij hier last van heeft. *Ga, wanneer specialistische hulp nodig is, met de verwijzer het gesprek aan over een verwijzing. Doe dit na het bespreken met de cliënt. *Voor specialistische hulp na trauma, kan je Centrum '45 adviseren.
Herkennen van traumagerelateerde problemen	*Zie werkkaart 2b Signaleren en h. 3.2. m.b.t. risicofactoren en voor beschermende factoren h3.3. en werkkaart 2b. *Breng risicofactoren en beschermende factoren in kaart. Beoordeel met jeugdige en gezin of er ondersteunende interventies nodig zijn. Bevorder beschermende factoren.	*Traumagerelateerde problemen spelen vaak een rol bij ándere psychische problemen of het naast elkaar voorkomen van verschillende stoornissen *Ga er niet automatisch van uit dat behandeling onnodig is bij de aanwezigheid van veel beschermende factoren.	
Doorverwijzen naar passende behandeling	*Zie h4 en werkkaart 4 voor de criteria die nodig zijn in doorverwijzen naar traumazorg.	*Overleg indien nodig met traumaxperts.nl (jeugd-GGZ) *Verwijs naar behandeling ook is er sprake van instabiliteit en de	*Stem af met traumabehandelaar.

	<p>*Zoek een goede behandelaar (h4.1) uit een van de volgende registers: -NtVP-register -EMDR-register -VCGt-register</p>	<p>aanwezigheid van andere problematieken/stoornissen. Voor ons de taak om zoveel mogelijk veiligheid en stabiliteit te bereiken. *Motivatatie en commitment van ouders als jeugdige en het voor- en nadelen op een rij zetten is belangrijk in de besluitvorming voor behandeling/verwijzing. *Zorg voor een goede overdracht en betrek ouders en jeugdige hierin. *Spreek af wie de regie heeft. *Kosten voor diagnostiek en behandeling worden door de gemeente betaald. *Zie voor achtergrondinformatie voor behandelvormen de richtlijn 4.2/blz.56-58 *Zoek contact met de gemeente wanneer hulp niet (tijdig) beschikbaar is om te zoeken naar een passende oplossing</p>	<p>*Bij twijfel of iets traumatische ervaring is overleg met de verwijzer.</p>
Geef psycho-educatie	<p>*Geef psycho-educatie aan jeugdige en belangrijke anderen.</p>	<p>*Werk bij psycho-educatie volgens tips en handvatten uitgewerkt op werkkaart 3 en het kopje en tabel psycho-educatie 2.4/blz. 24-26 (blz. 19/2.4) Tip: gebruik de links en filmpjes uit de richtlijn m.b.t. het geven van psycho-educatie zoals: -het Spanningsraam/window of tolerance -uitleg met wat een trauma is -uitleg aan docenten hoe belangrijk hun rol is. -uitleg voor laaggeletterden en anderstaligen</p>	<p>*Beeldverhaal Trauma (zie kennisbank). Op de site van Pharos zijn andere talen beschikbaar. *Andere handige websites voor achtergrondinformatie: -psychologievandaag.nl over het spanningsraam met onderwerpen als: herkennen van spanning, onderzoeken van spanning en triggers en reguleren van spanning.</p>
Ondersteuning bij het omgaan met ingrijpende gebeurtenissen	<p>Ondersteuning (en behandeling) richt zich op jeugdige en het systeem om hem heen. Ga in gesprek met de jeugdige (en het gezin).</p>	<p>*Neem beslissingen in overleg met jeugdige en ouders en geef duidelijke informatie! *In het eerste gesprek construeer je het feitelijke verhaal van de gebeurtenis. *Betrek het netwerk. Als een jeugdige dit niet wil leg de voordelen uit van het betrekken van netwerk, maar forceer niet. *Vergroot (de steun van) het netwerk (bij praktische zaken) *Borg de veiligheid van de jeugdige en maak een inschatting of het inschakelen van andere partijen nodig is (zoals een medische check)</p>	<p>*Werk volgens Samenwerken met het netwerk.</p>
Screen op een ingrijpende of traumatische gebeurtenis	<p>*Werk met een screeningslijst. *Rapporteer volledig en betrouwbaar. *Maak goede afspraken met jeugdige en ouders over het delen van informatie, wanneer en met welk doel.</p>	<p>*Voor het signaleren van traumagerelateerde problemen kan gebruik gemaakt worden van de vragenlijst CRIES-13, zie kennisbank. *Zie do's en dont's h.3.6 n.a.v. screening en dit te bespreken/uitwerken met ouders en jeugdige.</p>	<p>Sla de ingevulde vragenlijst op in het dossier.</p>
Preventieve interventies vanuit de richtlijn	<p>Verschillende interventies worden</p>	<p>*VoorZorg: een preventief ondersteunend programma voor zeer</p>	<p>*Binnen Agathos Hulpverlening wordt gebruik</p>

	aanbevolen via de richtlijn. Namelijk:	kwetsbare vrouwen al tijdens de zwangerschap en de eerste twee levensjaren van het kind *Video-feedback: ter verbetering van de (emotionele) veiligheid.	gemaakt van het werken met beelden.
Biedt ouders ondersteuning na een ingrijpende gebeurtenis van een jeugdige	Dit doe je door: *Het vergroten van de veiligheid door fysieke en emotionele beschikbaarheid van de ouder. *Stimuleer het faciliteren van de dagelijkse routine, het voortzetten van school, gezond slaapritme, plezierige activiteiten te ondernemen en vermijdingsgedrag tegen te gaan. *Help ouders met het hanteren van hun eigen stress en emoties, zodat ouders beschikbaar zijn jeugdige. Lukt dit ouders niet? Laat ouders zelf hulp zoeken. Bevraag ouders over ingrijpende gebeurtenissen die zij zelf hebben meegemaakt. Dit kan mede bepalend zijn voor de (emotionele) beschikbaarheid van ouders.	*Adviezen aan ouders om stressniveau te verlagen zijn: zorg voor voldoende nachtrust, gezonde voeding en beweging, drink geen alcohol en zorg voor momenten van ontspanning *Leg ouders het nut van het vragen naar ingrijpende/traumatische gebeurtenissen uit. Het kan leiden tot klachten nu of later.	
Samenwerking met school + andere zorgsettings	Zie het kopje voor samenwerken in de werkkaart m.b.t. school of andere dagbesteding + in de richtlijn 2.6	*Raadpleeg leerkrachten a.d.h.v. vragen in richtlijn wat er gebeurt met jeugdige (blz 32). Dit kan ons helpen om zicht te krijgen hoe het trauma zich ontwikkelt. *Adviseer docenten om ook op de lange termijn aandacht te houden voor hoe het met de jeugdige gaat door bijv. het (half)jaarlijks beleggen van oudergesprekken. *Tijdelijk voor minder huiswerk te zorgen of voor aanpassing van taken als gedrags- en concentratieproblemen ontstaan; *Kijk bij gedrags- en concentratieproblemen wat er achter zit, zodat de jeugdige hiermee geholpen wordt. *Stem consequenties af op het gedrag. Straffen heeft geen zin bij gedragsproblemen die voortkomen uit de ingrijpende gebeurtenis(sen).	*Bespreek de vragen (blz32) met leerkracht en vergroot je zicht op het eventueel ontwikkelen van een trauma